

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

**CUMHURİYET
TARİHİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**

Yıl 4 . Sayı 7 . Bahar 2008

YÖNETİM YERİ:
Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Beytepe- ANKARA 06532
Tel: 0312 297 68 70 Faks: 0312 299 20 76
Web: www.ait.hacettepe.edu.tr
E-posta: ctad.hacettepe@gmail.com
Tel: 0312 297 68 70/123

CUMHURİYET TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN 1305-1458

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nce yılda iki kez yayınlanan yaygın süreli hakemli bir dergidir.

Basıldığı Yer: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi
06100, Sıhhiye, Ankara
Tel: 0312 310 9771

Basım Tarihi: 04 Şubat 2009

Dergiye gönderilen yazı ve fotoğraflar iade edilmez.
Bu dergide yayınlanan yazılardaki fikirler yazarlara aittir.

II. Meşrutiyet Döneminde bir Musevi Osmanlı Aydını: Tekin Alp

Murat KILIÇ

Süleyman Demirel Üniversitesi

KILIÇ, Murat, II. Meşrutiyet Döneminde Bir Musevi Osmanlı Aydını: Tekin Alp. CTAD Yıl 4, Sayı 7 (Bahar 2008), 85-114.

Asıl ismi Moiz Kohen olan Tekin Alp, II. Meşrutiyet döneminin en etkin ve üretken Osmanlı aydınlarından biridir. Bir Osmanlı Musevisi olan Tekin Alp, Meşrutiyet dönemi boyunca Osmanlı vatandaşlığı ve mutlak entegrasyon için mücadele etmiştir. Bu doğrultuda Tekin Alp, önce Osmanlılık akımını savunmuş ve bu alanda faaliyetlerde bulunmuştur. Balkan Savaşlarından sonra ise Türkçülük hareketi içerisinde yer almış ve bu alanda İttihat ve Terakki'nin en etkin isimlerinden biri olmuştur. Özellikle Türkçülük hareketi ile birlikte gelişen milli iktisat konusunda bir ideolog olarak görev üstlenmiştir. Ancak I.Dünya Savaşından sonra İttihat Terakki ile birlikte Türkçülük akımının iktidardan düşmesiyle Türkçülüğü terk ederek Yeni Osmanlılık denilen fikir hareketi içerisinde yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Tekin Alp, Osmanlı Yahudi Cemaati, Türkçülük, Solidarizm, İttihat ve Terakki.

KILIÇ, Murat, An Ottoman Jewish Intellectual of Constitutional Period: Tekin Alp. CTAD Year 4, Issue 7 (Spring 2008), 85-114.

Tekin Alp, whose original name was Moiz Kohen, was one of the most active and prolific Ottoman intellectuals in the Second Constitutional period. As an Ottoman Jew he struggled for the Ottoman citizenship and integration of the empire. He supported the Ottomanist movement and became an activist. After the Balkan Wars, he sided with the Turkist movement and this time became an activist of the Committee of Union and Progress. In the Committee, he undertook an ideologist mission and developed ideas on the subject of national economy which developed in parallel with the Turkist movement. He gave up the Turkist ideas upon the disgracement of the Union and Progress Party and of the Turkist movement. Then, he took place in the New Ottomanist movement that developed afterwards.

Key Words: 2nd Constitutional Period, Tekin Alp, Jewish community of Salonica, Turkism, Solidarism, the Committee of Union and Progress.

Giriş*

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı devlet adamları ve aydınlarının arayışları, tek bir soruya; “Bu devlet nasıl kurtulur?” sorusuna odaklanmıştı. Cevaplar ise çeşitliydi... Bu sorunun cevabı aranırken ortaya iki temel problem çıkmıştır. Bunlardan birincisi Avrupa’da ortaya çıkan ve Osmanlı’yı kökten etkileyen liberalizm ve milliyetçilik gibi akımlar karşısında nasıl bir siyaset izleneceğidir. Nitekim bu kavramlardan özellikle milliyetçilik karşısında Osmanlı’nın *anasırı Osmanî* yüzyıllardır bir arada tutmak için kullandığı *millet sistemi* çözülecekti. Millet sisteminin yerine yeni bir sistem ikame etmek ve milliyetçiliğin olumsuz etkilerini bertaraf amacıyla 19. yüzyılda iktidardaki Osmanlı devlet adamları ve aydınları halkı *millete* dönüştürmek ve halkın devletle özdeşleşmesini ve böylece sadakat ve bağlılığını sağlamak için devleti daha geniş bir siyasî temele oturtma kararını vermişlerdi. Bu kararın sonucunda yeni ideoloji Osmanlılık ortaya çıktı. Osmanlılık, devletin tüm Osmanlı tebaası arasında eşitlik ve birliği sağlamak, inanç, ırk ve dil farklılıklarının üstesinden gelmek üzere ortak bir siyasî kimlik olarak tek bir *vatandaşlık* kavramını kullanma çabası olarak tanımlanabilir.¹ Ancak bu çaba 1912 Balkan Savaşları ile büyük bir sekteye uğradı. Bunun en önemli nedeni şüphesiz Osmanlılık akımının, Osmanlı milleti içine dahil etmeyi amaçladığı unsurların bizzat Osmanlıya karşı savaşmalarıydı. Osmanlıcılığın böyle bir tecrübeyle karşı karşıya kalmasından sonra çok daha önce ilmi ve edebi sahada doğan ve kendine yer bulan Türkçülük akımı siyasal sahada güç kazandı. Türkçülük akımı, sadece elde kalan topraklarda bir Türk devleti kurmayı değil Turan coğrafyasında bir Türk İttihatı sağlamayı hedefliyordu.² Ancak Türkçülük de I. Dünya Savaşı sonucunda İttihat Terakki’nin de İktidardan düşmesiyle etkisini yitirdi. Özellikle mütareke döneminde yeniden Osmanlıcılığa dönüş yolları aranmaya başladı.

Meşrutiyet döneminde üzerinde uğraşılan diğer önemli bir problem ise siyasî ve fikrî tartışmaların aksine üzerinde belki de herkesin mutabakata vardığı millî bir ekonominin gerekliliğiydi. Ancak bu nasıl sağlanacaktı? Millî iktisat, dönemin iktidarı İttihat ve Terakki’nin resmî politikalarından biri hâline geldi.

Osmanlı aydını meşrutiyet döneminde çıkış noktası arayışında olacak, bulmaya çalışacaktı. Bu aydınlardan biri Tekin Alp’tir. Tekin Alp’i farklı ve dikkate değer kılan ise bir Musevi olmasıdır. Bunun da ötesinde gerek Osmanlılık ve Türkçülük gerekse İttihatçıların ajandasındaki iktisat politikaları

* Bu makalede, yazar “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Bir Aydın Profili: Tekin Alp” (Hacettepe Ü., 2007) konulu yüksek lisans tezini temel almıştır.

¹ Kemal Karpat, “Tarihsel Süreklilik, Kimlik Değişimi ya da Yenilikçi, Müslüman, Osmanlı ve Türk Olmak”, *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s.24-25.

² Tarkan Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.43.

karşısında (Müslüman'la) *entegrasyona* Rumlar ve Ermenilerden çok daha fazla yatınlık gösteren Osmanlı Musevi cemaatinin en önde gelen isimlerden biri olmasıydı. Tekin Alp sadece Museviler arasında değil, bütün Osmanlı aydınları arasında bu yönde en çok çalışan ve sivrilen isimlerden bir portre çizmişti. Tekin Alp, söz konusu tartışmalar içerisinde dönemin değişen hakim ideolojileri ve fikirleriyle tam bir uyum içindeydi de.

Bu makalede de Meşrutiyet döneminin en etkin isimlerinden biri olarak öne çıkan Tekin Alp'in siyasî ve sosyal fikirlerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu noktada önce Tekin Alp'in onu özgün kılan özelliklerinin ailevî art alanı, sosyo-kültürel formasyonu ele alınmıştır. Ardından onun II. Meşrutiyet yıllarında siyasî, ekonomik ve sosyal açımlı düşünce dünyası tartışılmıştır.

Tekin Alp Kimdir?

Asıl adı "Moiz Kohen" olan Tekin Alp, 1883 yılında Serez'de, dindar bir Yahudi ailesinin dokuzuncu çocuğu olarak dünyaya geldi.³ Babası İzhak Kohen hahamdı. Moiz Kohen eğitim hayatına geleneksel Yahudi eğitiminin ilk aşaması olan *Meldar*'da başladı. Burada verilen eğitimin temel prensibi Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat'ın okutulması ve Yahudi geleneklerinin benimsetilmesi idi.⁴

Meldardan sonra Moiz Kohen, Selânik'te bulunan *Alliance Israelite Universelle*'in⁵ yönettiği bir okulda okumak için Serez'den ayrıldı.⁶ Bu okul *Alliance*'ın, Anadolu ve Trakya'daki diğer Yahudi cemaatler için kurduğu okullar gibi Fransızca eğitim veren, bir zanaat öğretene ve aynı zamanda öğrencilere aydınlanma kültürünü vererek onları evrensel ilkelere sahip Yahudi gençler olarak yetiştirmeyi amaçlayan bir müfredatla sahipti. Bu müfredatla ulaşılmak istenen nihâî hedef ise Alliance Israelite Universelle'in siyasî felsefesi itibari ile Yahudilerin içinde buldukları toplum ile mutlak entegrasyonu ve onların Yahudi dinine mensup birer İngiliz, Fransız, Osmanlı vb. vatandaşına dönüşmeleri idi.⁷

Moiz Kohen Selânik'te Alliance okulunun yanı sıra aynı zaman dilimi içerisinde Yahudi Öğretmen Okulu'nda hahamlık eğitimi aldı. Buradan mezun olarak haham sıfatı kazandı, ancak hiçbir zaman bu görevi ifa etmedi. Daha

³ Jacob M. Landau, *Tekinalp Bir Türk Yurtseveri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s.13.

⁴ Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılaşması*, Çev. İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınları, Ankara, 1997, s.57-58.

⁵ *Alliance Israelite Universelle* 1860'larda Fransa'da kurulmuş ve temelde Yakın Doğu'da yaşayan Yahudilerin kalkınmasını ve çağdaşlaşmasını hedef alan ve bu doğrultuda başta okullar kurmak üzere çeşitli hayır işlerinde bulunan uluslararası bir örgüttür. Bu örgütün kuruluşu, gelişimi ve faaliyetleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Rodrigue, *age.*, s.63-78.

⁶ Landau, *age.*, s.14.

⁷ Arus Yumul, Rifat N. Bali, "Ermeni ve Yahudi Cemaatlerinde Siyasal Düşünceler", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.366.

sonra Aralık 1907'de Selânik'te yeni açılan, üç yıllık *Ecole Imperiale de Droit*'te (Osmanlı Hukuk Mektebi), daha sonra da İstanbul'da hukuk okudu.⁸

Moiz Kohen'in tahsil yıllarında, ileride tutacağı yol, yani meslek hayatı konusunda kesin bir kararı olmadığı söylenebilir. Nitekim ileriki yıllarda sırasıyla muhasebecilik, gazetecilik, avukatlık ve ticaretle uğraşan Moiz Kohen daha sonra siyasete ilgi duymuş ve kamu alanında faaliyet göstermeye başlamıştır. 1905'te sonradan *Yeni Asır* ismini alacak olan *Asır* gazetesinde sosyal ve ekonomik konular üzerinde yazılar yazmaya başlayan Moiz Kohen, burada beş yıl boyunca yazar ve yazı işleri müdürü olarak görev yapmıştır.⁹ Gazeteciliği sırasında Mithat Şükrü, Ömer Naci, İsmail Canbolat, Ali Canip ve Aka Gündüz gibi isimlerle tanışarak dostluk kurmuştur.¹⁰ *Asır* gazetesi, Moiz Kohen'den Tekin Alp'e dönüşümde bir başka önemli dönüm noktası sayılabilir. Çünkü bu gazete ortamı onu aynı zamanda Türkçü çevrelerle bir araya getirmişti. 1905'te İttihat ve Terakki Cemiyetine üye oldu.¹¹ Kısa bir süre sonra *Tamim-i Lisan-ı Osmanî Cemiyeti*'ni (Osmanlı Lisanını Yayma Cemiyeti) kurarak başkanlığını üstlendi.¹²

1910 yılında kısa bir süre Meclis-i Umumi-yi Vilâyet ve Encümeni (Selânik Vilâyet Meclisi) üyeliği ve genel katipliği görevinde bulundu.¹³ Bu görev Selânik'teki son görevi oldu. Moiz Kohen'in Selânik geçmişi, kent 1912 yılında Yunan işgaline uğraması ile son buldu. Önce birkaç aylığına Viyana'ya gitti, sonra İstanbul'a gelerek buraya yerleşti. 1914'ten 1918'e kadar ticarî faaliyetlerinin yanısıra Darülfünun'da çalıştı. Bu dönemde, I.Dünya Savaşı sırasında Türk Alman ittifakının yarattığı dostluk, kültür sahasına da yansımış, burada bazı dersler Alman hocalar tarafından verilmeye başlanmıştı. Bu dersler müderris muavini ismiyle yabancı profesörlerin yanına verilmiş olan tercümanlar aracılığıyla yürütülüyordu. İlm-i malî dersine giren Prof. Flek'in tercümanlığını için de Tekin Alp görevlendirilmişti. 1 Kasım 1918'de yabancı hocaların görevlerine son verildiğinde Tekin Alp'in de işine son verilecekti.¹⁴

⁸ Jacob M. Landau, "Tekinalp Yaşamı ve Bibliyografyası", *Müteferrika*, Sayı 6, 1995, s.30.

⁹ Landau, *age.*, s.17.

¹⁰ Lizi Behmoaras, *Bir Kimlik Arayışını Hikayesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.18.

¹¹ Cavit Orhan Tütengil, "Munis Tekinalp'in Yazı ve Fikir Hayatı İle İlgili Bir Belge", *Yeni Yayınlar*, Cilt VII, Sayı 4, Nisan 1962, s.211: "Munis Tekinalp, *Hal Tercümesi*".

¹² Tütengil, *agm.*, s.211.

¹³ Tütengil, s.210.

¹⁴ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Türkiye'de İktisat Tedrisatı Taribçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, İstanbul, 1946, s.54-55. Jacob M. Landau, Moiz Kohen'in Üniversitede hukuk ve siyasal iktisat dersleri verdiğini belirtmektedir. Ancak üniversitenin müfredatı ve kadrosu hakkında geniş bir çalışma olan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun kitabında böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır. Landau, "Tekin Alp; Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Devrinde Bir Aydın", *IX. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, (Ankara, 1988), s.1130.

Ancak Tekin Alp'in esas işi, ailesini geçindirmek için daha fazla zaman ayırdığı tütün ihracatıydı. 1916'dan 1922'ye kadar Duhan Türk Anonim Şirketi'nin ve 1922 senesinden itibaren de Herman Spierer ve Ortakları Şirketi'nin genel müdürlüğünü yaparak Türk tütünlerinin ihracatını gerçekleştiren müesseselerin başında bulundu. 1936 senesinde ise *İktisat Vekâleti* bünyesinde toplanan Tütün Kongresi'nin genel katipliğini yaptığı gibi daha sonra da Türk Tütüncüler Birliği genel sekreterliği görevini üstlendi.¹⁵ 1930'larda bu görevlerin yanı sıra Çek firması olan Skoda'nın bir alt kuruluşu Omnipol'ün Türkiye ile ilişkilerini yürüten temsilcilik görevini ifa etti¹⁶. Cumhuriyet döneminde de ticaret hayatına devam eden Tekin Alp, ayrıca İstanbul İl Meclis Üyeliği, İstanbul Tüccar Derneği genel sekreterliği gibi görevlerde bulunacaktır.

Yayın Hayatı

Tekin Alp yazı hayatına henüz on dört yaşında iken 1897'de *Çocuklara Rehber* adlı dergide yayınlanan bir yazı ile başlamıştır. Bu yazı Tekin Alp'in burnundan geçirdiği ameliyatı konu alan bir hatırat biçimindedir.¹⁷ Bu tarihten 1905'e kadar her hangi bir yazısına rastlanmamaktadır. 1905'te ise Selânik'te şehrin iki Türkçe gazetesinden biri olan *Asır*'da¹⁸ yazmaya başlamıştır. *Elli Sene Sonra* isimli ve 19 Ekim 1905 tarihli yazı Moiz Kohen imzasını taşımaktadır. Elli sene sonrasının bir kurgusu şeklinde yazılan makaleden¹⁹ sonra ise daha çok ekonomi, hukuk ve siyasî konular üzerinde yazmaya başladı. Bu gazetede 1910 senesine kadar yazar ve yazı işleri müdürü olarak görev yaptı. 1909 senesinde hukuk üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda ilk kitabı *Teşebbüs-i Şahsi* adlı kitabını yayınladı.²⁰ Bu kitabın ve *Asır*'da yazdığı makalelerin haricinde *Tasvir-i Efkâr* mecmuasında zaman zaman İttihat ve Terakki Cemiyetini destekleyen yazılar yazdı.

1912 senesinde ise yurt içindeki çalışmalarının yanında kendi ifadesi ile "Türkiye'nin içtimai ve kültürel hayatını Avrupa'ya tanıtmak gayesi ile" Fransa'da yayınlanan *Mercure de France*, *Revue de Paris* gibi mecmualarda bir çok uzun araştırma yazılarını kaleme almıştır. Bu araştırmaların birikimi 1912 senesinde *Mercure de France* mecmuasında yayınladığı *Les Turcs à la recherche d'une âme nationale* adlı uzun hacimli çalışmasıdır.²¹ Kendi ifadesi ile Yeni Türkçülük

¹⁵ Tütengil, agm., s.211.

¹⁶ Landau, *age.*, s.19.

¹⁷ Cavit Orhan Tütengil, "Munis Tekinalp'le İlgili İkinci Bir Belge", *Yeni Yayınlar*, Cilt VII, Sayı 6, s.133.

¹⁸ Erol Üyepazarcı, "Selânik ve Kısa Süren Saltanatı", *Tarih ve Toplum*, Sayı 177, Eylül 1998, s.24.

¹⁹ *Asır*, 19 Ekim 1905, s.3.

²⁰ Landau, *age.*, s.25.

²¹ Tütengil, agm., s.135.

cereyanını Avrupa'ya tanıtan ilk yazı olan bu araştırma Yusuf Akçura tarafından Türkçeye çevrilerek *Türk Yurdu*'nda dokuz bölümden ve kırk beş sayfadan oluşan bir yazı dizisi hâlinde ve çalışmanın orijinal başlığının tam tercümesiyle *Türkler Bir Ruh-ı Milli Arıyorlar* başlığı ile yayınlandı.²² Ancak bu dizi yazının yazarının adı P.Risal, mütercimi ise T.Y. olarak verilmiştir. P. Risal adı *Tekin Alp* ya da kendisinin kullandığı sair müstearlardan biri midir? Bu soru zihin kurcalayıcı olmuştur. Yazıyı çeviren Yusuf Akçura'nın yazı için kaleme aldığı girişte yine aynı şekilde yazının "muharririnden" *Mösyö Risal*²³ diye söz edilmektedir. Öte yandan Tekin Alp'in bu yazıya kendi hâl tercümesinde eserleri arasında yer vermesi, yazdığı kitaplarda kaynak olarak sıkça kullanması ve son olarak 1928 yılında yayınlanan *Türkleştirme* adlı eserinde bunu ifade etmesi göz önüne alındığında yazıların ona ait olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.²⁴ *Risal* isminin Tekin Alp'in çalıştığı *Asır* gazetesinin Fransızca yazılışıyla *L'Asir*'in tersten okunuşu olması²⁵ onun böyle bir isim seçmesine dayanak olarak gösterilebilir.²⁶

1912 yılında Selânik'in işgali üzerine İstanbul'a gelen Tekin Alp yayın hayatını burada sürdürdü. Bu tarihten sonra Tekin Alp'in ilk basılan eseri Viyana'da Balkan Yahudileri ile ilgili verdiği bir konferansın Avusturyalı bir Yahudi örgütü tarafından yayınlanan bildirisidir.²⁷ Öte yandan I.Dünya Savaşının başlamasıyla, 1914 yılında *İctihad*'da I.Dünya Savaşı ve özellikle Almanya ve İngiltere rekabetini ele alıp inceleyen yazılar yazmıştır.

Ancak Tekin Alp'in o dönemde yayınlanan en önemli eseri 1914 yılına tarihlenen *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler? Büyük Türkçülerin En Meşhur Mütalaatı* adlı kitabı gösterilebilir. *Türk Yurdu*'nun 'Yeni Eserler' başlığı ile verdiği tanıtım bölümünde Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul gibi dönemin önemli isimlerinin eserlerinin tanıtımının yanında onunkinin de verilmesi ve "Türkçülüğü anlayan ve takdir eden vatandaşlarımızdan M.Kohen Efendi, Türkler Bu Muharebe ne Kazanabilirler? unvanlı büyük Türklük cereyanlarının mahiyet ve gayelerini...bir lisan ile izah eden faydalı risalesini meydana koydu." ifadeleri ile tanıtılması kitabın önemine dikkat çekmektedir.²⁸ Moiz Kohen imzalı kitabın kapağında Halide Edip'in "En çok istediğim şey bütün dünya

²² Aynı yer.

²³ *Türk Yurdu*, Cilt II, Sayı 21 (1328), s.656.

²⁴ Tekin Alp, *Türkleştirme*, İstanbul, 1928, s.17.

²⁵ Landau, *age.*, s.26.

²⁶ Bu yazının Tekin Alp'e ait olduğu çoğu araştırmacı tarafından kabul edilse de makalenin yazarı olarak başka isimleri veren araştırmalar da bulunabilir. Örneğin Rıdvan Akın, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılıma Devri ve Türkçülük Hareketi*, (İstanbul, 2002), s.41'de bu makalenin yazarı olarak Fransız Paul Risal'i göstermektedir. Rıdvan Akın bu ismi İstanbul Belediyesi Kütüphanesi Atatürk Kitaplığından aldığını belirtmiştir.

²⁷ Moise Cohen, "Die Juden in den Balkanländern", *Monatsschrift der Oesterreichisch-Israelitischen Union* (Viyana, 1913), s.16-24'den aktaran Landau, *age.*, s.26.

²⁸ *Türk Yurdu*, 27 Teşrin-i Sani 1330, Cilt VI, Sayı 16, s.2414.

Türklerini siyasî olarak büyük ve müstakil görmektir” sözlerine yer veren kitap Büyük Türklük yani bütün Türkleri birleştirme projelerine yer vermektedir.²⁹ Bu kitap aynı yıl içerisinde Almancaya çevrilerek *Turkismus und Panturkismus* adı ile Almanya, Weimar’da Kippenhaus yayınevi tarafından³⁰ yayınlandı. Kitabın Almanca baskısı Tekin Alp imzası ve ilk kitabın biraz daha genişletilmiş şeklidir. Bundan bir sene sonra yani 1915’te ise İngiliz Gizli Servisi için *The Turkish and Panturkish Ideal* olarak İngilizceye çevrildi³¹. İngiliz Dış İşleri Bakanlığı yetkilileri bu çeviriyi, İngiliz savaş propagandası açısından çok faydalı buldular.³² Öte yandan İngiltere Başbakanı Churchill, 1.Dünya Savaşı hakkında yazdığı dört ciltlik hatırat eserinde o zamanki Türkiye’nin durumu hakkında yegâne kaynak olarak bu eseri göstermiştir.³³

Tekin Alp ile ilgili bir diğer tartışmalı eser *Turan*’dır. “Türk asıllı insanların tek ve mutlu vatanı Turan”ı ve onun siyasî geleceği üzerinde varsayımlarda bulunan kitap içerik olarak Tekin Alp’in *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler? Büyük Türkçülerin En Meşhur Mütalaatı* adlı eseri ile örtüşmektedir. Ancak yine *Türk Yurdu*’nun “Yeni Eserler” başlıklı kitap tanıtım bölümünde *Turan* adlı kitap tanıtılırken Tekin Alp ya da Moiz Kohen ismi geçmemekte ve kitabın yazarı “Tekin müstear adı altında gizlenen Turan muharriri Osmanlı-Türk muharrir ve hatipleri arasında şayan-ı dikkat bir mevki işgal etmiş olan bir zattır” ifadeleri ile tanıtılmaktadır.³⁴ Daha birkaç sayı evvelinde *M.Kohen*’in kitabını, aynı yazar ismiyle tanıtan dergi şimdi neden bu müstear ismin sahibini gizlemektedir? Bunun yanında Moiz Kohen’den Osmanlı Vatandaşı olarak bahseden dergi, şimdi Osmanlı-Türk Muharrir ifadesini kullanmaktadır. Bütün bu belirsizliklere son noktayı Emel Esin, babası Ahmet Ferit Tek için yazdığı vefayat biyografide *Turan* adlı eserin babasına ait olduğunu belirterek koymuştur.³⁵ Eldeki veriler birleştirildiğinde eserin Ahmet Ferit Tek’e ait olma ihtimalinin çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

II.Meşrutiyet döneminde Kitap yazma faaliyetlerini yürüten Tekin Alp bir yandan da süreli yayınlarda makalelerini yayınlamaya devam etmektedir. 1914 senesinde İttihat ve Terakki Fırkasının yarı resmî organı olarak³⁶ fırkanın maddî, Ziya Gökalp’in manevî desteği ile “millî iktisat” fikrini Türkiye’de yaymak amacı

²⁹ Moiz Kohen, *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler? Büyük Türkçülerin En Meşhur Mütalaatı*, Türk Yurdu Kütüphanesi, Kader Matbaası, İstanbul, 1330.

³⁰ Tütengil, agm., s.134.

³¹ Landau, *age.*, s.27.

³² Arnold Toynbee, *Turkey: A Past and a Future*, The Project Gutenberg eBook, s.9, <http://www.gutenberg.org/files/10145/10145.txt>.

³³ Tütengil, s.134.

³⁴ *Türk Yurdu*, 19 Şubat 1330, Cilt VII, Sayı 6, s.2494.

³⁵ Emel Esin, “Kayıplar: Ahmet Ferit Tek”, *Türk Kültürü*, Yıl.10, Sayı 110, Kasım 1971, s.140.

³⁶ Zafer Toprak, “II. Meşrutiyet’in Fikir Dergileri”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s.129.

ile *İktisadiyat Mecmuası*'nı kuran Tekin Alp, Şubat 1916'dan Kasım 1917'ye kadar bu dergide haftalık olarak ve genellikle Fransızca ve Almanca tercümelemleri ile birlikte iktisadî konular üzerinde makaleler yayınlamıştır. Yine İttihatçıların parasal yardımı ile yayınlanan, Türkiye'de ulus-devlete yönelik bir ideolojinin temelini atan ve Ziya Gökalp'in solidarist ve halkçı görüşlerini benimseyen *Yeni Mecmuâ*'da³⁷ 1917'den itibaren "Tesanütçülük" başlığı altında düzenli olarak makaleler yazmıştır. Tekin Alp, II.Meşrutîyet, Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı dönemindeki yayın hayatını 1919 yılında *Büyük Mecmuâ*'da yazdığı iki yazı ile sonlandırmıştır.

Cumhuriyet Döneminde yayın hayatına bir çok farklı dergi ve gazetede sürdüren Tekin Alp bu dönemde, *Türkleştirme* (1928), *Kemalizm* (1936) ve *Türk Ruhu* (1944) gibi eserlere imza atmıştır.

Meşrutîyet Dönemi Fikir Akımları İçerisinde Tekin Alp

Osmanlıcılık ve Tekin Alp

1905 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılan Tekin Alp'in gerek yakın çevresi gerekse yaşadığı Selânik'in ortamı ve buradaki faaliyetleri göz önüne alındığında, Onun Osmanlıcılık ideolojisine bağlı olması doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim o dönemin şartlarında gayrimüslimler; bilhassa Museviler arasında Osmanlıcılık akımı son derece etkiliydi. Tekin Alp de bu dönemde 'Osmanlı vatandaşı' olmak ve/ya nasıl olunursa; bunun için gayret gösteren bir Musevi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tekin Alp'in Osmanlıcılık ilişkisinin kurulabildiği ilk faaliyeti 1905 yılıdır. Bu tarihte Selânik'te *Tanım-i Lisan-ı Osmanî Cemiyeti* adında bir cemiyet kurarak başkanlığını yapmak suretiyle, Osmanlı dilini azınlıklar arasında yaymaya, kendi ifadesiyle millî birliğe hizmet etmeğe çalışmıştır.³⁸ Özellikle Yahudilerin Türklerle entegrasyonu açısından dil konusuna Tekin Alp ayrı bir önem vermiş ve daha sonraları dil alanında faaliyetlerde bulunmuştur.³⁹ Öte yandan kültürel alanın dışında iktisadi sahada da etkin olmaya çalışmış ve 1908'te Selânik'te İttihat ve Terakki Mecmuasında çıkan "Bend-i Mahsus" başlıklı yazısında Tekin Alp, tüm Osmanlıları birleşmeye ve Avusturya mallarını protesto etmeye davet etmiştir.⁴⁰

³⁷ Toprak, agm., s.129.

³⁸ Tütengil, s.210.

³⁹ Tekin Alp bu alandaki faaliyetlerini bütün meşrutîyet dönemi ve Cumhuriyetin ulus yaratma sürecinde de devam ettirecektir. Nitekim bu alandaki en çok ses getiren eseri olan *Türkleştirme* de dil konusuna ayrıca değinecektir.

⁴⁰ Landau, "Tekinalp Yaşamı ve Bibliyografyası", s.31.

II.Meşrutiyet'in ilânına kadar Osmanlılık alanında faaliyet gösteren Tekin Alp, bu olayı bütün Jön Türk çevreleri gibi oldukça olumlu karşılamıştır: Değerlendirmesi şöyle:

Bütün Türkiye'yi heyecan-ı azim kapladı. Zamanlar değişmedi. Bir cihanın sonu gelmişti. Yeni semavat ile yeni bir zemin doğacaktı. Genç Türklerin kelâm-ı müncisi, büyük bir mucize izhar etmişti: Bu kelâm-ı müncî, ovada dağılmış kuru kemikleri yaklaştırıp, Hızkıyal Peygamber'in bahsettiği dört rüzgârı üfleyerek anlar üzerine ruh getirip diriltmiş ve anşardan büyük cünûd olmuştu. Ve İşaya Peygamber'in ahbarı vechile ümmetin necat bulanları toplanmışlar, gelmişler ve yaklaşmışlardı⁴¹.

Sokaklarîâ, meydanlarda herkes birbirini kucaklayıp öpüşüyorlardı. Papazlar, imamlar, hahamlar izhar-ı uhuvvet ediyorlar, halk önünde kol kola geziyorlardı...İtimad ve saadete taşan halkın çılgın alkışları önünde her balkondan hürriyet, müsavat, ittihad ve uhuvvet tebcil olunuyordu. Artık ne Müslüman, ne Bulgar, ne Ermeni, ne Yahudi, ne Arnavut kalmamıştı. Yalnız Osmanlılar, tekrar bulunmuş vatanın derin aşkında birleşerek kardeş Osmanlılar vardı.⁴²

Tekin Alp, böylesine büyük bir coşkuyla karşıladığı Meşrutiyetin ilânından sonra da Osmanlılık ideolojisine olan bağlılığını ve bu alandaki faaliyetlerini sürdürdü. 1909 yılında 9. Dünya Siyonist Kongresine Selânik delegesi olarak katıldı. Burada Osmanlılık akımını savunarak Siyonistlerin ana hedefi olan Filistin ve çevresinde ayrı bir Yahudi devletinin kurulmasına karşı çıktı. Kendini kongrede bir Osmanlı vatandaşı olarak tanıtan Tekin Alp, kongreden sonra Siyonizmden uzaklaşarak faaliyetlerini Türk-Yahudi kardeşliğini sağlamaya yöneltti.⁴³

Bu yöndeki çalışmalarını Selânik Yahudilerinin resmî temsilcisi durumundaki *Club des Intimes (Yakın Dostlar Kulübü)* çatısı altında yürüttü. Yakın Dostlar Kulübü, Selânik'teki rakibi olan *Club Nouveau*'nun aksine Siyonizmden bağımsız hatta anti-siyonist bir tutum sergileyerek devletin gayrimüslimleri Osmanlılaştırma politikasını desteklemesi⁴⁴ Tekin Alp'in bu kulüp bünyesinde yer almasının belki de en önemli nedeniydi. Nitekim bu kulüp çatısı altında 1910 yılında bir *Osmanlılaşma Derneği* kurulmasına ön ayak olmuş⁴⁵ ve yine Osmanlılaşma konusunda çeşitli konferanslar vermişti⁴⁶.

Bu faaliyetleri siyasetle buluşturması ise İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olacaktı. Zaten Selânik'te bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şubelerini sık sık ziyaret eden Tekin Alp, 1910 senesinin Eylül ayında Yakın Dostlar

⁴¹ P.Risal, "Türkler Bir Ruh-ı Milli Arıyorlar", *Türk Yurdu*, Cilt II, Sayı 22, 1328, s.684.

⁴² Risal, agm., s.684-685.

⁴³ Landau, agm., s.16-17.

⁴⁴ Landau, s.16.

⁴⁵ Alp, *Günlükler*, 18 Mayıs 1910, 20 Mayıs 1910'dan aktaran Behmoraras, *age.*, s.111.

⁴⁶ Behmoraras, s. 114.

Kulübünün üyeleri ile birlikte Türkler ve Yahudiler arasındaki kardeşliği güçlendirmek için Kavala İttihat ve Terakki Şubesine bir ziyaret düzenledi. 1911 yılında *Vatanseverler Birliği* adında muhtemelen dünyayı Osmanlılıkla okumaya devam etmesini istediği bir cemiyet kurma girişiminde bulundu.⁴⁷

Ancak Tekin Alp'in Osmanlılık üzerine en geniş ve belki de objektif açıklamasına bu akımın geçerliliğini yitirdiği 1912 senesinde yazdığı bir dizi makale içerisinde rastlanmaktadır. Bu yazıda Osmanlılığın nasıl ortaya çıktığı nasıl geliştiği ve nasıl geçerliliğini yitirdiği anlatılmaktadır.⁴⁸

Tekin Alp'e göre Osmanlılık akımının en canlı günlerini yaşadığı II. Meşrutiyet sonrası 'hürriyet', 'müsavat', 'ittihat' ve 'uhuvvet' duyguları içerisinde Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan "milletler" geçmişteki ayrılma isteklerini ve düşmanlıklarını bir kenara bırakmışlar, muhabbet ve birlik içerisinde kardeşçe, aynı hislere ve amaçlara sahip olarak yaşamak için sözleşmişlerdi. Bir diğer deyişle artık Müslüman, Hristiyan, Sırp, Türk, Bulgar, Ermeni, Yahudi ve Arnavutlar, dinî ve sosyal farklılıklarından sıyrılıp "vatan" için birleşmişler ve birer Osmanlı hâline gelmişlerdi.⁴⁹

Fakat bir süre sonra bu kardeşlik havası dağılmış Rumlar, Bulgarlar ve Arnavutlar bu kardeşliğe muhalefet etmeye başlamışlardı. Ancak Türkler buna önem vermemişler ve II. Meşrutiyetin bu muhalefeti ve rahatsızlıkları ortadan kaldıracığına, eski düşmanlıkların tamamen yok olacağına inanmışlardır. Büyük bir iyi niyetle milletlerin birbiriyle kaynaşıp birleşmesini istiyorlardı. Nitekim yeniden doğmaya başlayan ayrılıkçı isteklerin önünü almaya çalıştılar. Bunun için sulh ve itilaf cemiyetleri kurarak milletleri ikna etme ve ortak amaç ve hislerin vurgulanması yoluna gittiler. Bu gayretler ve çalışmalar, Ahmet Rıza Bey önderliğindeki Paris Jön Türkleri tarafından ortaya koyulan Osmanlılık siyasetinin tatbikiydi⁵⁰. Türkiye'nin anayasasını ve meşrutî rejimini borçlu olduğu İttihat ve Terakki Cemiyetine mensup olan bu Jön Türkler tamamen Osmanlı İmparatorluğu'nun üyeleri olarak çalıştılar. Önde gelen düşünceleri, din ya da "ulus" ayrımı gözetilmeden tüm Osmanlı tebaasının bir araya gelmesini ifade eden "birlik" sözünün yansıttığı Osmanlılıktı.⁵¹

Ancak Tekin Alp'e göre Osmanlılık ya da Osmanlılık fikri planlandığından farklı, birbirine uymayan hatta birbirine zıt şekilde yorumlanmaya başlandı. Millet haline gelebilmiş yani ulus bilincine sahip unsurlar için Osmanlılık; "Bir mütareke-i katiye, bir sulh-ı daimî, muhtelif ırklardan olan anasının müsavat-ı tammesi, herkesin hıdemât-ı devlete kabul olunması, fatih unsurun birincilik

⁴⁷ Behmoras, s.115.

⁴⁸ Risal, agm., s.684-690.

⁴⁹ Risal, s.685.

⁵⁰ Risal, s.686.

⁵¹ Tekin Alp, *The Turkish and Pan-Turkish Ideal*, War Staff Intelligence Division, London, 1917, s.8-9.

mevkiini terk ederek diğer unsurlarla hemhâl olmaya, alelâde bir vatandaş derecesine inmeye rıza göstermesi”⁵² demektir. Nitekim ana unsur olan Türkler, tarihin kendisine verdiği söz konusu haklardan vazgeçmiş ve diğer milletlerle mütarekeyi kabul etmişti. Bundan sonra Türk Padişahın Rum, Arnavut, Bulgar *tebaası* değil, Osmanlı *vatandaşı* Rum, Arnavut, Bulgar olacaktı. Ancak bütün bunlara rağmen onlar için esas olan *cemaatleri* ya da *küçük vatanları*ydı. Küçük vatanın gelişmesi için *büyük vatana* ihtiyaç vardı. Devlet, onların sosyal, hukukî ve iktisadî hayatlarına karışmayacak, sadece jandarmalık görevini yaparak sınırları koruyup iç güvenliği sağlayacaktı.⁵³ Türkler, yani imparatorluğun aslı unsuru ise Osmanlılığa daha değişik bakıyordu. Osmanlı hissinde ve kimliğinde birleşmek için herkes şahsiyet-i evveliyesinden yani önceki kimliklerinden sıyrılıp bütün gönlünü vatanına bağlamalıydı. Türklerle göre ‘tefrika’ en büyük düşmandı.⁵⁴ Türklerin bu düşüncelerine rağmen diğer unsurlar yine de geçmişlerini unutarak büyük emekler harcayarak kazandıkları durumdan vazgeçmek istemiyorlar ve buna bir anlam veremiyorlardı. Zaten isteseler de yapamazlardı. Çünkü:

Hiçbir millet ikna ile intihar ettirilemezdi; milliyetler asırların eseri idi ve onu irade kuvvetiyle ortadan kaldırmak mümkün değildi. Milliyet pek uzun köklerini gelenek, görenek, eski müesseselere ve hatta insanların bilinçaltı derinliklerine kadar daldırır ve dıştan gelen bir iradenin yüzeysel ve sürekli olmayan taaruzlarını kolaylıkla karşılardı. Bu yüzden yapay bir kaynaşma mümkün değildir. Milletlerin ruhu uzun asırlar zarfında oluşmaktadır. Şimdi siyaset adamları çeşitli birleşme fikirleri ortaya koyabilirler. Ancak uzun sürede oluşan bu ruh ve geçmişin mirası onların her türlü vasıtasından çok daha güçlüdür. Yani milletlerin kaynaşması bir günlük bir iş değildir.⁵⁵

Tekin Alp bu konuda haklıydı. Nitekim balayı geçer geçmez her unsur kendi menfaatini düşünmeye başlayarak kendine çeki düzen verdi, kuvvetini topladı ve harekete geçmek için hazırlandı. Boş ve karşılıksız kardeşlik gösterileri artık sona ermişti. Osmanlı’ya bağlı unsurlar, II. Meşrutiyet’in getirdiği hürriyet ortamından daha çok kendi içlerinde birleşip kuvvetlenmek; daha kuvvetli birleşip yardımlaşmak için yararlanmışlardı.⁵⁶ Bunun sonucunda Osmanlılık fikri, yumuşayarak, geçerliliğini yitiriyor, gittikçe kesin olan sınırlarını kaybediyordu. Nihayet asırlardan beri devam eden düzensizlik, adem-i merkezîyet ve hatta büsbütün ayrılma arzuları önünde hemen dağılıp bitecek bir hâl aldı.⁵⁷ Türkler hatalarını görmekte gecikmediler. Gördükleri rüyadan

⁵² Risal, s. 686.

⁵³ Risal, s.687.

⁵⁴ Aynı yer.

⁵⁵ Risal, s.688.

⁵⁶ Risal, s.688-689.

⁵⁷ Aynı yer.

uyanarak hiç yoktan bir millet var edemeyeceklerini çabuk anladılar. Bu hayalî milleti oluşturacak unsurlar birbirine hiç benzemeyen, hiçbir bağı olmayan, Osmanlığa son derece muhalif, geleneklerine bağlı milletlerdi. Durdurulamayacak kadar şiddetli milliyetçilik cereyanlarına karşı hayalî engeller koymak ortaya ne çıkarabilirdi? Sonuç olarak selâmeti başka bir tarafta aramak gerekiyordu.⁵⁸

Nitekim Tekin Alp de o dönemde yani Osmanlıcılık akımı geçerliliğini yitirdiğinde başka cereyanların etkisi altında kalacaktı. Ancak Osmanlıcılık akımının söz konusu yıllarda ateşli bir savunucusu ve bu konuda son derece etkin bir kişi olarak dikkat çekmektedir. İkinci Meşrutiyet'in siyasî ortamına o da uydu ve Osmanlılığı terk ederek Türkçülük akımının ateşli bir savunucusu oldu. Yani yine kendi ifadesiyle selâmeti başka bir tarafta aradı. Bu tarafın adı Türkçülüktü.

Türkçülük ve Tekin Alp

Osmanlıcılık akımı Balkan savaşları ile birlikte geçerliliğini yitirince başta İttihat ve Terakki olmak üzere devleti yönetenler ve aydınlar bir başka akıma, Türkçülüğe yönelim başladı. Türkçülük bu dönemde yazarlar, tarihçiler ve şairler yani dönemin elit-entellektüelleri tarafından kabul görmeye başlamış ve hızla yayılmıştı. Tekin Alp de söz konusu yazarlar arasında yerini almakta gecikmedi. Hatta Fransız tarihçi ve siyasetçi René Pinon⁵⁹ tarafından Tekin Alp, Türkçülüğün yaratıcısı olarak tanıtılmıştır ki bu ifadenin Türkçülük hareketinin tarihsel seyrine bakıldığında abartılı ve dayanaksız olduğu görülmektedir. Ancak yine de bu hareketin başlangıcından sorumlu olmasa da önemli bir parçasıdır. Ateşli bir Türkçü olarak bilinmektedir.⁶⁰ Ve kimilerine göre bugüne kadar ona verilen önemden daha fazlasını hak etmektedir.⁶¹

Tekin Alp'in Türkçülük alanındaki ilk faaliyeti 1912 Ağustosunda yazarı P.Risal olarak *Mercure de France* dergisinde yayınlanan bir dizi makaledir. Daha sonra bu makale *Türk Yurdu* tarafından Yusuf Akçura'nın tercümesiyle "Türkler Bir Ruh-ı Millî Arıyorlar" adıyla yayınlanmıştır⁶². Bu eser Osmanlı Devleti'nin o

⁵⁸ Risal, s.689-690.

⁵⁹ René Pinon, Türk Ermeni ilişkileri konusunda Ermeni tezini ve soykırımın gerçekleştiğini savunan eserler ortaya koymuş, 1870-1958 yılları arasında yaşamış bir Fransız tarihçi ve siyaset adamıdır. Bkz. <http://www.imprescriptible.fr/documents/pinon/>

⁶⁰ Jacob Landau, *Pan Turkism In Turkey-A Study of Irredantism*, C.Hurst&Co Punisher, London 1981, s.33.

⁶¹ Aynı yer.

⁶² *Türk Yurdu*, Cilt II, Sayı 21, s.656. Bu yazı dizisinin *Türk Yurdu*'nda yayınlandığı cilt ve sayılar için bkz. Kaynaklar: Tekin Alp Külliyyatından.

günkü genel durumu ile ilgili Avrupa’da yayınlanmış ilk detaylı çalışma olarak kabul edilmektedir.⁶³

Bu makaleler gerek içeriği gerekse yayınlanış tarihi itibariyle dikkate değerdir. Çünkü 1912 Osmanlı Devleti’nin Balkan Savaşını yaşadığı günlerdir. Balkan ulusçulukları bağımsız devlet istiyordu.. Makalenin isminde olduğu gibi Osmanlı Devleti içindeki Türkler artık ayrı bir ulus olma peşindeydiler. İşte bu makaleler dizisinde Osmanlı devletinde yaşayan unsurlar ve Türkler arasındaki ilişkiler daha doğrusu farklar ortaya konularak, Türkçülük akımının doğuşuna kadar yaşanan arayışlar incelenmiş, Türkçülüğün gerekleri ileri sürülmüştür.

Tekin Alp’in Türkçü akım içinde diğer önemli ve ses getiren yayın faaliyeti 1914 yılında yayınlanan *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler?* adlı kitabıdır. Bu eser daha sonra Almanca ve İngilizce baskılarıyla yurtdışında yayınlanmıştır. Bu eserde Osmanlı Devleti’nin millet olma yolunda hastalıklarını tespit ederek bunlara çözümler getiren reçeteler öne sürmektedir.

Tekin Alp, evvela bu eserlerinde değerlendirdiği daha doğrusu savunduğu Türkçülüğün, doğuşundan önce Türk milletinin durumunu ortaya koyar. Ona göre bu dönemdeki en büyük problem bir ‘Vicdan-ı Millî’ eksikliğidir. Osmanlı Türkleri kendilerini yalnızca Müslüman olarak görmekteydiler ve ayrı bir ulus olduklarını bilmemekteydiler. Anadolu köylüsü ile Türk ve Kızılbaş kelimeleri aynı anlama gelmekteydi. Eğitimli sınıfların içinde bile Türk ırkına mensup bazı kişilerin Türkiye’nin dışında yaşadığını bilmeyenler vardı.⁶⁴ Yani Osmanlı Türkleri bir millî bilince sahip değillerdi. Bu yüzden de Türk milleti ‘dimağsız bir uzviyet’ hâline gelmişti.⁶⁵ Anadolu ve Rumeli’nin çeşitli yerlerindeki Türk köy ve kasabaları sefâlet içinde yaşamaktaydı. Ancak bu noktada Türkler bir çelişki içerisindeydi. Çünkü eğer Türkler de gayrimüslimler gibi isyana kalkıştırlarsa devlet dayanaksız kalacaktı. Onların itaati ve sadakati mevcut idarenin devamı için dayanak noktasıydı.⁶⁶ Tekin Alp’in bu tespiti büyük ölçüde doğrudur. Nitekim İmparatorluğun devam etmesinde en önemli rol asli unsura düşecekti. Pekiyi Türkler nasıl bu hâle gelmişti? Tekin Alp, bunun cevabını bir benzetme ile veriyordu: “Memalik-i Osmaniye geniş bir ziyafet odasıydı. Gayr-ı Türk anasır bu ziyafete çağrılmış misafirlerdî. Onlar istedikleri gibi yiyip içip eğlenirken, ev sahibi kapının önünde süngüsü takılı olarak, dışarıdan içeriye kimse girip de davetlilerin keyfini kaçırmamasın diye bekliyordu.”⁶⁷

Balkanlar ve Anadolu’nun birçok yerinde Türkler, kadere boyun eğen, sesi çıkmayan ve belî bükülmüş bir şekilde yaşamaktaydı. Türkler, tek başına asırlardan beri Arnavutluk’tan Yemen’e kadar imparatorluğu korumak için

⁶³ Landau, *age.*, s.34.

⁶⁴ Tekin Alp, *age.*, s.8.

⁶⁵ Risal, agm., Cilt II, Sayı 21, 1328, s.660.

⁶⁶ Risal, s. 658.

⁶⁷ Risal, agm., Cilt II, Sayı 24, 1328, s.776.

savaşmış, topraklarından kopmuş ve yıllardır silâh altında kalmıştı. Topraklarına döndüklerinde ise çalışacak halleri kalmadığından sefâlet içinde yaşamaktaydılar.⁶⁸ Öte yandan yalnız memurluk etmek, kazançlı işlere rağbet etmemek Türkleri eksiltmiş ve fakirleştirmişti. Türklerin arazi sahibi olan birkaç yüz bininden gerisi memurluk ve askerlikle geçinen proletaryaydı.⁶⁹ Yani Tekin Alp'e göre Türkler sosyal ve iktisadî açıdan son derece kötü durumdaydılar. Bu durum ise millî bilinçlenlerini geciktiriciydi. Özellikle Balkanlar'da Müslüman olmayan anasır iktisadî, sosyal ve kültürel gelişimlerini tamamlayıp, bir millî bilince sahip olmuşken Türkler hâlâ karınlarını nasıl doyuracaklarının hesabını yapmak zorundaydılar.

Tekin Alp'e göre Türkçülük, böyle bir ortamda millî bilince sahip olma girişimi olarak zorunluluktan ortaya çıkmıştı:

İmparatorluğun diğer unsurları özellikle Hıristiyanlar bir ittihat arzu etmiyorlardı; Türk olmayan Müslümanlar da ittihat fikrine sıcak bakmadı. Böylece Türk'ün yalnız kendini düşünmeye başlaması bir zaruret haline gelmişti. Türk kavmi ataletten kurtulur gibi oldu. Her şeyden mahrum edilip acıklı bir halde bırakıldığını gördü. Felâketin derinliğini ölçtü, yaralarını muayene etti, bozulmaya yüz tuttuğunu anladı. Yeni bir hayat ihdas etmek istedi. Kavmin güzideleri ecdadın ananesinden bir idealin unsurlarını bulup çıkarmaya ve o ideali ırkın saf ruhuna yavaş yavaş infaz etmeye karar verdiler.⁷⁰

Bu aşamadaki kırılma noktası ise Meşrutiyet'ti. Meşrutiyet fütur devresini sona erdirmiş, Osmanlı Türkleri kendilerini bulmaya koyulmuşlardı. Tekin Alp'in deyişle "Nefse itimadın insana verdiği kuvvet anlaşılmıştı."⁷¹ Din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin bütün unsurları Osmanlılıkta birleştirmeye çalıştıktan sonra İslâm ittihatçılığı ile kuvvetlenen Müslüman Osmanlılık denenmiş ancak bunlarda başarılı olunamamış ve Osmanlı Türkleri Türk İttihatçılığında karar kılmaya mecbur olmuşlardı.⁷² Bu zorunluluk neticesinde Türkçülük hareketi, küçük bir grup aydınının Türkçülüğün düşünce ve ilkelerini benimsemiş bir çevre yaratmak için gösterdiği çabaların sonucunda doğmuştu.⁷³ Küçük bir grubun kalkıştığı Türkçülük hareketi Meşrutiyet döneminde başarılı olmaya başlamıştı. Ancak toplumsal devrimi gerçekleştirememişti. Halk, basın ve klasik yazarların çoğu hâlâ bu harekete karşıydılar. Ancak bu dönemin en büyük faydası Türklük bilincinin zeminin yaratılmış, tohumların ekilmiş olmasıydı.

Esasen Tekin Alp'in Meşrutiyeti Türkçülük için bir dönüm noktası olarak nitelemesi fazlaca iyi niyetli bir yorum olarak değerlendirilebilir. Çünkü bilindiği

⁶⁸ Risal, agm., Cilt II, Sayı 21, s.657.

⁶⁹ Risal, agm., Cilt II, Sayı 24, s.775.

⁷⁰ Risal, agm., s.775.

⁷¹ Risal, agm., Cilt III, Sayı 1, 1329, s.13.

⁷² Risal, agm., Cilt III, Sayı 4, 1329, s.105.

⁷³ Tekin Alp, *age.*, s.9.

üzere Meşrutiyetin ideolojisi Osmanlıcılıktı. Nitekim ortada hâlâ kurtarılmaya çalışılan bir imparatorluk vardı ve eğer Türkçülük ısrarla vurgulanırsa değil imparatorluğu kurtarmak; imparatorluğun dağılmasını hızlandıracaktı. Ancak Tekin Alp, bugün üzerinde herkesin mutabık kaldığı, hareketin ve onun inşa etmek üzere çaba harcağı Türklük fikrinin ve duygusunun evrilmesinde Balkan Savaşlarının esas kırılma noktası olduğu fikrini savunur.

Tekin Alp, “En derin içtimâî akımlar derin ve büyük buhranlardan sonra çıkmaktadır⁷⁴” tezinden hareketle Balkan Savaşlarına büyük bir önem atfeder. Türkçülük hareketinin ve *millî intibahın* tam olarak oturmadığı dönemde gerçekleşen bu savaş, onun deyimiyle sahte dostların yüzlerinde gülümseyen maskelerini atıp vahşet içindeki yüzlerini yansıttığı bir savaştır. Türk olmayan unsurun alışlagelmiş tavrı ve Müslüman olan Arnavutların ayaklanması, Türklerin o zamana dek yalanlarla kör olmuş gözlerini son kez açmıştı. Türkler kendilerinden başka kimseye güvenemeyeceklerini, varlıklarının tamamen kendi siyasal, kültürel ve iktisadî güçlerine ve birlik olmalarına dayandığını acı bir şekilde anlamışlardı.⁷⁵

Bu felaketin sonucunda az zaman zarfında *Türk ruhu*, *Türk seciyesi* önemli bir aşama kaydetmişti. Özellikle 1912-1914 arası millî ruh anlayışı üst tabakalardan alt tabakalara inmeye başlamış ve aşağı tabakalara nüfuz etmiştir⁷⁶. Yani Tekin Alp’in deyişiyle o güne kadar sadece bir avuç aydının farkında olduğu gerçekleri halkın tüm kesimleri görmeye başlamış ve tıpkı aydınlar gibi kurtuluşun bir millî ruha sahip olmaktan geçtiğini görmüşlerdir.

Balkan savaşlarından sonra ‘Türk’ kelimesinin manası da tamamıyla değişmiş ve büsbütün başka bir şekle ve kalıba girmiştir. Bu olaydan önce bazı Türk aydınları bile bu kelimeyi Batıların kullandığı manada çetin, sevimsiz ve medeniyetten yoksun anlamında kullanırken ve Türk *kavmine* mensup olmakla övünenlerin sayısı pek azken, 1914 itibariyle Türkler hakkındaki bu görüşlerin ve tanımlamaların yerini Türklerin zaferlerle dolu şanlı şerefli tarihlerini hatıra getiren hikâyeler aldı.⁷⁷ Bu milletin bireylerinde Türk kalbi çarpıyor, damarlarında Türk kanı akıyor ve hayatlarında Türk millî ruhu hakim oluyordu⁷⁸ ve bu Balkan savaşlarında alınan hezimetin olumlu bir sonucuydu. Tekin Alp’e göre bu savaşları en iyi tanımlayan cümle Hüseyin Cahit Bey’e aitti: “Bu savaş hiçbir şey başaramadıysa, dünyadaki bütün Türkleri buldukları uykudan uyandırmıştır. Onlara karşı karşıya oldukları tehlikeyi göstermiştir.”⁷⁹

⁷⁴ Moiz Kohen, *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler? Büyük Türkçülerin En Meşhur Mütaalaatı*, Türk Yurdu Kütüphanesi, Kader Matbaası, İstanbul, 1330, s.10.

⁷⁵ Tekin Alp, *The Turkish*, s.10.

⁷⁶ Aynı eser, s.12.

⁷⁷ Kohen, *age.*, s.12.

⁷⁸ Kohen, s.13.

⁷⁹ Tekin Alp, *The Turkish...*, s.11.

Diğer taraftan aynı Tekin Alp, Türklerde millî bilincin uyanışın bir aşama olduğunu düşünmekteydi, bu tek başına yeterli değildi. Her şey bitmiş, zafer kazanılmış fikrine kapılmak doğru değildi. *Vicdan-ı millînin* uyanması ile yalnız Türklüğün gayesine doğru bir yol açılmıştır; önemli olan ise bu yolu kat etmektir.⁸⁰ Bu yolun kat edilmesi için de millette bir mefkurenin bulunması lazımdır. Millet ortada büyük bir hedef ve gaye görmeli ki oraya yetişmek için var kuvvetiyle koşsun ve büyük merhaleler kat etsin.⁸¹ Nitekim Balkan Savaşının kaybedilmesini ve böylesine bir felakete uğranılmasını da ortada milleti kahramanlığa sevk edecek bir gayenin yani *mefkurenin* olmamasına bağlamaktadır.⁸² Mefkure konusunda da Almanya örneğini veren Tekin Alp, bu ülkede daha ilkokuldan başlayarak bireylere “Deutschland über alles” (:Almanya her şeyin üstündedir) fikri aşılandığını ve bu fikrin Almanların gerçekleştirmek için çalıştıkları bir “mefkure” hâline geldiğini ve Almanya’nın, bunun sayesinde dünyanın en güçlü devletleri arasına girdiğini belirtmektedir. Hatta üzüldüğü bir başka nokta da, daha düne kadar ‘Türkiye’nin hâkimiyeti altında bulunan Bulgar, Sırp, Yunan gibi ‘ufacık milletlerin’ bile birer mefkureye sahip olmalarıdır. Bu ülkelerde başbakanlardan en ücre köylerde çalışan rençbere kadar herkesin düşündüğü şey büyük Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan’dan ibarettir.⁸³

Pekiyi Türklerin mefkuresi ne ve nasıl olmalıdır? Pantürkizm Türklerin mefkuresi olabilir mi? Ona göre mefkure olarak takip edilecek olan gayeler her şeyden evvel Türk milletinin ruhunda, doğasında olmayan his ve emellerden seçilemezdi. Millî mefkure yine milletin ruhundan çıkarılmalıydı.⁸⁴ Nitekim zamanın Türkçüleri bununla uğraşıyorlar; Türklerin menşesine kadar uzanıyorlar, lisan ıslahı ve millî bir edebiyat yaratmaya çalışıyorlardı. Ancak bu bir mefkure değildi. Bunlar sadece millî ruhu meydana getirmek için çalışmalardı.⁸⁵ Yani Pantürkizm, esas mefkure için bir araçtır. Türk milletinin millî mefkuresi yalnızca bir millî hareketten doğabilirdi. Dünyadaki tüm Türklerin birliğinden ve bunlara ortak bir ruh, bilinç ve uygarlık kazandırma isteğinden daha değerli bir şey olamazdı. Şimdiden vicdan-ı milliye sahip olan Osmanlı Türklerinin tüm Türk kavminin onda birini temsil ettiği unutulmamalıdır. Bunun yanında Türklere dünyada önemli bir güç kazandırabilecek altmış yetmiş milyon Türk tebaası vardır ve bunlar ayrı gruplar hâlinde birbirleriyle ilişkileri olmadan yaşamaktadır. Amaçları ve ulusal kurumları yoktur. O hâlde Osmanlı Türklerinin mefkuresi ne olmalıdır?

⁸⁰ Kohen, s.13.

⁸¹ Kohen, s.14.

⁸² Kohen, s.6.

⁸³ Kohen, s.15-16.

⁸⁴ Kohen, s.17.

⁸⁵ Aynı yer.

Tekin Alp'e göre ortaya konacak mefkure, o gün için vicdan-ı millî sahibi olan tek Türk topluluğu olarak esaret altında bulunan kardeşlerini kurtarmaktan ibaret olmalıdır. Yine sadece Osmanlı Türklerinde görülen Türklük hareketini genişleterek dünyada yaşayan bütün Türklere ortak bir ruh, ortak bir vicdan, ortak bir ilim bahşetmek "en ulvî millî mefkure"dir. Bu mefkurenin kaynağı Türklerin millî hareketinden başka bir yerde aranmamalıdır.⁸⁶ Türkçülüğün anlamı ve kapsamı da bu olmalıdır. Türkçülük, bir vicdan-ı millîye sahip olan Osmanlı Türkleri, kendilerini düşündükleri gibi esaret daha doğrusu gaflet içinde yaşamakta olan diğer kardeşlerini de düşünmeliler ve onları ikaz etmeliydiler. Nitekim tarih boyunca millî intibaha gelen bütün milletlerin ilk olarak düşündükleri şey, kendi sınırları dışında kalan ve komşu ülkelerdeki milletdaşlarını uyandırmaya çalışmaktan ibaret olmuş ve bu arzu yavaş yavaş bütün milletlerin mefkuresi haline gelmiştir⁸⁷. Türklerin de bundan başka mefkureleri olmamalıdır.⁸⁸

Tekin Alp bu siyasetin uygulanmasında iki yol tespit etmiştir. Birincisi maddî olandır. Bu yol coğrafi ve siyâsî vaziyetin uygun olduğu bölgelerde yaşayan Türkleri bağlı buldukları devletlerden ayırarak yeni bir devlet kurmalarını sağlamaktır. İkinci yol ise manevî yoldur. İkaz etmek ve gafletten uyandırarak bir millî intibahın vücuda getirilemeyeceği yani hakimiyet altındaki Türklerin siyâsî olarak ayırlamayacağı yerlerde Türklerle kültürel ve manevî bir bağ kurulması öngörülmektedir.⁸⁹

Türkler ülkelerinin gerçek efendisi değildirler. Türk ruhunun ve millî isteklerinin Türkiye ile sınırlı kalması durumunda Türk uygarlığı tehlike altına girecektir. Bunun nedeni anavatanlarında sayılarının fazla olmaması ve dış etkilere açık olmaları sonucu doğan asimilasyon tehdididir. Bu yüzden Osmanlı Türkleri yabancı ülkelerde yaşayan vatandaşlarına muhtaçtır. Bunun yanında Osmanlı Türkleri Anadolu'nun sadece üçte birini kullanmaktadır. Yani verimli Anadolu topraklarını işleyebilecek nüfusa ihtiyaç vardır. Son olarak ise o güne kadar ticaretten soğutulmuş olan Osmanlı Türklerine ticarete bir hayli ileri gitmiş Azeri ve Şimal Türkleri yardım edebileceklerdi. Buna karşılık Osmanlı Türkleri dışarıda yaşayan vatandaşlarını intibaha getirebilecek tek güçtü. İkinci olarak ise Osmanlı Türkleri, asri yaşama intibak açısından milletdaşlarına yardım edebileceklerdi. İşte bu yüzden de irredenta Tekin Alp'e göre iki taraf için de bir zorunluluktur⁹⁰.

Ancak Tekin Alp, Mütareke döneminde Türkçülüğün İttihat ve Terakki ile birlikte iktidardan düşmesiyle Türkçülük akımının bir savunucusu olmaktan

⁸⁶ Kohen, s.20.

⁸⁷ Kohen, s.21.

⁸⁸ Kohen, s.26.

⁸⁹ Aynı yer.

⁹⁰ Kohen, s.27-28.

vazgeçti. İtilâf güçleri onun bir İttihatçı ve Türkçü olduğunu bildikleri içindir ki, Darülfünun'da işine son verilmiştir. Buna karşın Tekin Alp, Ziya Gökalp'ın "Türkçülük suçuyla" yargılandığı bir siyasî ortam ve zamanda, ateşli bir Türkçü olarak bilinmesine rağmen hiçbir zaman bu, onun karşısına bir kusur ya da suç olarak çıkarılmamıştır. Nitekim o da Mütareke dönemi ile birlikte Türkçülük akımını savunmaktan vazgeçerek yeni tezler üretmiş, fikir tartışmaları içinde yer almayı tercih etmiştir. Bu fikirlerden bir de Mütareke yıllarında yeniden gözde olan Osmanlılık ya da *Yeni Osmanlılık* akımıdır.

Yeni Osmanlılık

Tekin Alp'in İkinci Meşrutiyet döneminde yine bu dönem gibi renkli ve çeşitli olan fikir ve düşünce zincirinin son halkasını "Yeni Osmanlılık" adını verdiği siyaset oluşturur. Yeni Osmanlılık o dönem için daha önceki dönemlerde olduğu gibi Tekin Alp'e has onun ortaya koyduğu bir fikir cereyanı değildir. Yeni Osmanlılık ya da Osmanlı milliyetçiliği, Mütareke döneminde ortaya atılan, adem-i merkeziyetçilik, mandacılık, hürriyet ve itilafçılık gibi çözüm önerileri arasında yerini alan ve savunulan bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹¹

Bu fikirler arasında yer alan Yeni Osmanlılık azınlıkların reaya muamelesi gördüklerini, İttihatçıların milli bir politika ile azınlıkları ezdiğini, yine Osmanlılık politikasına dönülmesi gerektiğini savunuyordu.⁹² Osmanlıların tamamının Türk olmadığını, Osmanlılığın içine Türk olmayanların ve gayrimüslimlerin de girerek tek bir milliyetin ortaya konulabileceğini, onun da Osmanlılık olduğu üzerinde duruluyordu.⁹³ Bu milleti oluşturan *anasır* ile el ele çalışmakla onların da ortak sorumluluğa alınmış olacağını ve böylece buhranın sona ereceği vurgulanıyordu.⁹⁴

Tekin Alp de bu dönemde Zekeriya Sertel'in öncülüğünde çıkan ve Ömer Seyfettin, Ali Canip, Falih Rıfki, Faruk Nafiz, Mehmet Emin Yurdakul, Reşat Nuri gibi isimlerin yer aldığı haftalık *Büyük Mecma*'da bu fikir tartışmalarına katıldı. Bir forum şeklinde yayınlanan *Büyük Mecma*'da Türkçülük, Milliyetçilik, Yeni Osmanlılık, iktisadi sosyalizm gibi konular çeşitli yazarlar tarafından

⁹¹ Orhan Koloğlu, *Aydınlarımızın Bunalım Yılı 1918*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2000, s.254-262.

⁹² Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Ant Yayınları, İstanbul, 1969, s.19. Burada şunu belirtmek gerekir ki Tekin Alp, Yeni Osmanlılığı savunurken bu genellemenin dışında tutulabilir. Onun Yeni Osmanlılık ile ilgili görüşleri arasında İttihatçıları doğrudan suçlayan ifadelere rastlanmamaktadır.

⁹³ Koloğlu, *age.*, s.254.

⁹⁴ Refi Cevad, "Osmanlılık ve Mesuliyette Ortaklık", *Alemdar*, 18 Aralık 1918'den aktaran Koloğlu, *age.*, s. 256.

kurtuluş çaresi olarak dile getiriliyordu.⁹⁵ Tekin Alp de Yeni Osmanlılıkla ilgili görüşlerini 1919'da bu dergide yazdığı iki makale ile dile getirmektedir.⁹⁶

Bu makalelerde Tekin Alp, daha önce ortaya koyduğu tespitlerin aksine 1919 itibarıyla içinde bulunulan durumun nedenlerini farklı etkenlere bağlayarak göstermiştir. O güne gelene kadar Osmanlı toplumunun geçirdiği safhaları daha doğrusu çöküşe giden yoldaki ana problemi, buna karşı önerilen ve uygulanan ki bunlar arasında kendisinin de bir zamanlar ateşli savunucusu olduğu, çözüm yollarının bir eleştirisini yapmıştır. Öyle ki bu makaleler sebebiyle Yeni Osmanlılık siperine saklanmakla eleştirilmiş ve daha önce Ziya Gökalp ile birlikte Türkçülüğü savunduğu için yadırganmıştır.⁹⁷

Tekin Alp bu makalelerde Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu durumun iyi tahlil edilmesi gerektiğini ve buna göre gelecekle ilgili bir fikir üretilmesi, çözüm yolu aranması gerektiğini savunmaktadır.⁹⁸ Bunun için de Osmanlı Devleti'nin geçirdiği safhaları bir başka deyişle memleketin tarihini 'anasır nokta-i nazarından' tahlil ederek sorunu tespite çalışmıştır. Bu tahlil sırasında Tekin Alp, daha önce hiç yapmadığı bir sınıflandırma ve üzerinde hiç durmadığı görüşleri dile getirerek düşünce yaşamında yine keskin bir dönüş yapmıştır. Bu tahlile göre Osmanlı Tarihini 'Tanzimat'tan evvelki fatihler ve reaya devresi' 'Tanzimat devresi', 'Meşrutiyet'ten sonra Osmanlılık devresi' ve 'Türkçülük devresi' olmak üzere dört aşamaya ayırmıştır.⁹⁹

Tekin Alp, sorunun Tanzimat'tan önceki devrede başladığını belirtmektedir. Ona göre bu devrede Osmanlı toplumunu şekillendiren ana unsur dindir ve din, toplumu fatihler ve reaya, başka bir deyişle 'haraç vericiler' ve 'haraç alıcılar' olarak ikiye ayırmıştır. Müslümanlar kılıç hakkına sahip fatihler; Hristiyanlar, vergi vermeye mahkum reaya zümresini teşkil ediyorlardı. Başka memleketlerde ortak çıkarlar için birleşerek çalışıp ilerlemek için devlet ile millet tek vücut halinde iken; Türkiye'de devlet ile millet birbirine zıt iki kuvvet şeklinde ortaya çıkmıştı. Tanzimatla birlikte başlayan dönemde de bu sorunun haliyle çalışılmıştı. Bunun için bu iki zümrenin birbirine karışması, Müslümanların iktisadî hayata, Hristiyanların ise devlet hayatına iştirak etmesi gerekliydi. Nitekim bunun için ıslahat hareketlerine girişildi. Ancak hesapta olmayan bir şey gerçekleşti ve gayrimüslim tebaada millî intibah gerçekleşti. Hristiyanlar artık 'fatihler zümresine' başkaldırmıştı. Tanzimat'tan evvel iki zümreyi birbirinden ayıran uçurum dinse, Tanzimat'tan sonra buna milliyet de eklenmişti. Tekin Alp'e göre bu duruma II. Meşrutiyet bir müddet son vermişti. Ancak *ittihad-ı*

⁹⁵ Sertel, *age.*, s.17-18.

⁹⁶ Tekin Alp, "Yeni Osmanlılık", *Büyük Mecma*, Cilt I, Sayı 1, 1919, s.3; Cilt I, Sayı 2, 1919, s.20.

⁹⁷ Sertel, *age.*, s.19.

⁹⁸ Tekin Alp, *agm.*, Cilt I, Sayı 1, s.3.

⁹⁹ Tekin Alp, *agm.*, Cilt I, Sayı 2, s.20.

anasır kısa sürmüş yine eskiye bir dönüş gerçekleşmişti. Yine devlet ve millet birbirinden farklı haraç alıcı ve haraç verici şeklinde iki zıt kuvvet şeklinde tecelli ediyordu. Bu noktada ise Tekin Alp, deyim yerindeyse kabahati aslı unsur olan Müslümanlarda buluyordu. Çünkü Müslümanlar ona göre “Millet-i Hakime” mevkine dört elle yapışmışlar ve bu mevkiyi muhafaza için mücadeleye girmeye azm etmişlerdi. Türkleri birbirine bağlayan etkenler vicdan-ı milli, müşterek duygular değil devlet kuvvetini muhafaza etmektir. Müslümanlar tüm kuvvetini bu mevkilerini muhafaza için harcıyorlardı. Müslüman olmayanlar kuvvetlerini irfana, içtimaî ve iktisadî açıdan ilerlemeye sevk ederlerken Türkler yine elde kılıç, omuzda tüfek devletin muhafazasıyla meşguldüler. Bunun için de Türkler asrî zihniyete uzak kalmışlardı.¹⁰⁰

Tekin Alp’in Osmanlılık ile ilgili olarak daha önce yazdıklarına bakıldığında 1919 itibarıyla kısmen de olsa bir değişiklik fark edilmektedir. Daha önceki yazılarında Osmanlılığın başarısızlığında anasırın aç gözlülüğü, doyumsuzluğu ve yabancı devletlerin müdahalesi gibi etkenleri dile getirmiştir. Yorum değişir: Şimdi, millet-i hakimenin yani Müslüman ve/ya Türklerin devlet kademelerini bıraktıkları, ve anasır ile birleşme arzusu gösterdikleri, iktisadî sahayı anasıra bırakmadıkları yazar. Daha önce dile getirdiği temel problemi yinelerse de daha az vurgu yapar; Türklerde henüz vicdan-ı milli ortaya çıkmamıştır.

1919 sonrası zemininde Türkçülük’le ilişkili olarak Tekin Alp, Türkçülerin hareket noktasının doğru olduğunu, iktisat ve bilim alanında da Türklerin faaliyet göstermesi gerektiğini anladıklarını, fakat Türkçülerin programlarını sağlıklı bir şekilde uygulayamadığını savunmaktadır. Ona göre eğer bu akım tam anlamıyla uygulansaydı, o ana kadar devam etmiş olan yönetici ve reaya; haraç verici ve haraç alıcı gibi zümrelere son verilebilirdi. Devlet ve millet birbirine iki zıt kuvvet olmaktan çıkabilirdi. Türkçülük iflas etmemişti ancak temel problem olan fatihlik reayalık sistemini kaldırmada etkisiz kalmıştı.¹⁰¹

Tekin Alp mütareke dönemiyle birlikte Türkiye’de yeni bir safhaya girildiğini, altı yüz senelik bir mazinin tarihe karıştığını bir buhran halinin hakim olduğu gerçeği ile birlikte gelecek için yepyeni ufuklar açıldığını belirtmektedir. Mütareke döneminde ortaya çıkan kriz hâlini II. Meşrutiyet dönemine benzetmekle birlikte yeni gelişmelere umutlu yaklaşmakta ve bunun gerekçesini de şöyle belirtir:

Yeni devre ittifak-ı anasır değil iftirak-ı anasır şeklinde tecelli ediyor. Öyle zannediliyor ki bu memlekette asırlardan beri yaşamakta ve bundan sonra da ilelebet beraber yaşamaya mahkûm olan muhtelif anasırlar arasında hiçbir alaka ve münasebet kalmamıştır. Bilakis bunlar daimi surette cenk ve içinde yaşamaya birbirinin yaptığını yıkmaya mahkûm bulunuyorlar. Fakat 10 Temmuz inkılabıyla başlayan devre-i tarihe bize ispat ediyor ki buhran zamanında vuku gelen ilk tezahürat-ı inkişaf atının büsbütün

¹⁰⁰ Aynı yer.

¹⁰¹ Aynı yer.

makusu da olabilir. İttihad-ı anasıra başlayan devre iftirak-ı anasıra olduğu gibi iftirak-ı anasıra başlayan devrenin de ittihad-ı anasıra neticelenmesi neden müstebad olsun? Bugünkü tezahürat-ı iftirakiyanın buhran dolayısıyla peyda olan marazi bir halin neticesi olması ihtimali yok mu?¹⁰²

Artık altı yüzyıldır devam eden ve farklı kisvelerde memleketin mukadderatına hakim olan fatihlik ve reyalık ruh ve sistemi iflas etmişti. Yani temel problem ortadan kalkmıştı. Bu ruh ve sistemin iflası yalnız gayrimüslim milletler için değil bilhassa Türkler için bir fırsattır. Bundan istifade edebilirler ve memlekette “Yeni Bir Osmanlılık” tesis edilebilirdi.

‘Millî İktisat’ ve Tekin Alp

Jön Türk hareketinin doğuş sebeplerinden biri de yönetici seçkin sınıfın genç mensuplarının imparatorluğun ekonomik açıdan hemen hemen sömürge durumuna düşmesine duydukları öfkeydi. İttihatçılar yaşanan devrim eğer anlamlı sonuçlar verecekse ekonomik bağımsızlığa ulaşmak gerektiğinin bilincindeydi.¹⁰³ Bunun içinse karşısında bazı engeller vardı. Bunlardan birincisi imparatorluğun düştüğü yarı sömürge durumu, ikincisi de ulusal burjuvazinin yani millî sermayenin eksikliğiydi.¹⁰⁴

Kapitülasyonlarla Batı’ya tanınan ekonomik imtiyazlar, Osmanlı Devletini Avrupa’nın ucuz kapattığı bir hammadde kaynağı ve sanayi artıklarını herhangi bir kısıtlamaya tâbi tutulmaksızın yığabilecekleri bir pazar hâline getirmişti. Avrupa’nın Osmanlı ekonomisine hakim oluşu ve yarı sömürge durumu gayrimüslimleri Avrupa sermayesinin de taşıyıcısı ve aracısı olarak üstün kılıyordu. Kapitülasyonların inşasında etken olduğu ekonomik düzende gayrimüslimlerin konumu ‘komprador burjuvazi sınıfı’ idi.¹⁰⁵ Rumlar ve Ermeniler neredeyse Osmanlı ekonomisinin bütün alanlarına hakimdiler. Ayrıca bu unsurlar Osmanlı Devletini kendi çıkarlarının temsilcileri olarak görmüyorlardı.¹⁰⁶

Rumların ve Ermenilerin aksine Osmanlı Yahudileri geleneksel ve henüz Batı’nın kapitalizmine ayak uyduramayan sosyo-ekonomik yapının ayrılmaz birer parçası olarak kaldılar. Osmanlı ekonomisinin Avrupa egemenliğine girmesinde hiçbir çıkarları olmadığı gibi, imparatorluğun bir yarı sömürgeye dönüşmesinin sonuçlarından da zarar görüyorlardı. Yahudiler, Rumlar ve

¹⁰² Tekin Alp, agm., Cilt I, Sayı 1, 1919, s.3.

¹⁰³ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.179.

¹⁰⁴ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2002*, İmge Yayınları, Ankara, 2005, s.21-22.

¹⁰⁵ Bayram Kodaman, “II. Meşrutiyet Dönemi” , *Türkler*, Cilt XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.259.

¹⁰⁶ Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s.29.

Ermeniler ile rekabet halindeydiler; ama rakiplerinin tersine yabancı devletlerin himayesini pek elde edemediklerinden bu rekabette pek başarılı olamıyorlardı.¹⁰⁷

Bu durum karşısında İttihatçıların belli başlı hedefi Avrupa'dan bağımsızlaşabilmek amacıyla milli bir ekonomi ve milli bir burjuvazi yaratmaktı. Özellikle 1.Dünya Savaşı yıllarında İttihatçıların milli iktisat politikası giderek somutlaşmıştı. Millî iktisat kendini kapitülasyonların kaldırılması, yabancı şirketlerin denetim altına alınması şeklinde gösteriyor, Osmanlı Devleti kapılarını yabancı ülkelere kapatıyor ve kendi yağıyla kavrulmayı deniyordu¹⁰⁸.

1. Dünya Savaşıyla birlikte benimsenen millî iktisat ilkeleri sonucunda Almanya örnek alınmaya başlanmıştı. Adam Smith gibi liberal iktisadın kurucusu olan iktisatçılara yüz çevriliyor, Friedrich List gibi millî iktisatçıların görüşleri kabul görüyordu¹⁰⁹ Pekiyi neydi Alman iktisat modeli ya da ittihatçıların anladığı millî iktisat? Bu sorunun cevabı olan millî iktisat modeli Ziya Gökalp tarafından çizilmişti.

Ziya Gökalp'e göre iktisat Osmanlı toplumunda uzun yıllar boyunca kozmopolit bir özellik taşımıştı. 1. Dünya Savaşı yıllarında bile hâlâ okullarda "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" düsturu benimsetiliyordu. Ancak Gökalp'e göre iktisat kozmopolit olamazdı. Liberalizm denilen kozmopolit iktisat bile İngiliz milli iktisadıydı. Bu değerlendirme Friedrich List'e aittir. Giderek bir çok ulus millî iktisadı benimsemekteydi. Türkler ise İngiliz iktisadının tutsağı kalarak iktisat alanında milliyetsizlikten kurtulamamışlardı. Oysa çağdaş iktisat millî iktisattı. Almanlar bunu üç aşamada uygulamışlardı. Harsî birlik, iktisadî birlik ve ardından siyasî birlik. Türklerde aynı yolu izlemeliydi. İlk aşama kısmen tamamlanmıştı. Şimdi sıra iktisadî birlikteydi¹¹⁰.

Bu görüşler o gün itibariyle hemen bütün İttihatçılar tarafından benimsenmişti. Nitekim bu İttihatçılardan biri de hatta belki de en önemlilerinden biri de Tekin Alp'ti. Tekin Alp, İttihatçıların milli iktisat görüşlerini yaymak için çıkardıkları ve partinin yarı resmî organı olan *İktisadiyat Mecmuası*'nın başyazarıydı. Bu dönemde iktisadî konulardaki görüşlerini bu yayında ortaya koyan Tekin Alp, Ziya Gökalp çizgisinde bir milli iktisat modeli için neler yapılabileceğini 1916-1918 yılları arasında aralıksız olarak yazdığı yazılarında belirtmiştir. Hatta Hilmi Ziya Ülken bu yönüyle Tekin Alp'i Parvüs'e¹¹¹ benzetecektir. Daha önce Parvüs de İttihat ve Terakki için aynı

¹⁰⁷ Ahmad, *age.*, s.30.

¹⁰⁸ Zafer Toprak, *Türkiye'de Millî İktisat 1908-1918*, İstanbul, 1982, s.93.

¹⁰⁹ Toprak, *age.*, s.86.

¹¹⁰ Zafer Toprak, "Millî İktisat", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.740-741.

¹¹¹ Parvüs, 1905'te Bolşevik ihtilâlinde Lenin ile birlikte çalışmışken sonra ihtilâl yapılamaz düşüncesiyle onlardan ayrılarak Almanya'da büyük bir servet yapmış, Almanya'nın Şark işlerine karışmış bir Yahudi'ydı. II. Meşrutiyet sırasında iktisadî konularda İttihat ve Terakki'ye fikirler

görevi görüyordu. Millî iktisat konusunda hükûmete destek olan yazılar yazıyordu. Şimdi ise aynı işlevi bir bakıma Tekin Alp üstleniyordu.

Tekin Alp iktisadı temel olarak ikiye ayırmaktadır: Ona göre iktisat, hem bir ilmin hem de bir sanatın ismidir. İktisat ilmi çeşitli milletlerde cereyan eden iktisadî olayları objektif olarak tetkik ve tasnif ettikten sonra bu olayların tâbi buldukları kanunları, kuralları ortaya koyar. İktisat sanatı ise iktisat ilminin keşfettiği hakikatlere dayanarak milletlerin iktisadî hayatını tanzim veya istikmal suretinde sadece ilmî bir amaç takip eder.¹¹² Kendi deyişle “iktisadın sanat kısmı milletin iktisadiyatını ıslah için tevessül olunan tetkikler, tedbirler ve çareleri nazar-ı dikkate almaktadır.” İlmî kısım ise iktisadî durumun tetkik ve tettebbu için tatbik edilecek usul ve kaidelerle ilgilenmekteydi. Hâl böyle iken Tekin Alp iktisadın Osmanlı iktisatçılarının genelini bir yana bırakarak memleketin iktisadiyatı ile ilgili sanat kısmına yani millî iktisat ile uğraşmalarının daha uygun olacağını düşünüyordu.¹¹³ Millî iktisadı, o ilk aşamada iktisadın sanat kısmı olarak nitelemiştir. İlim kısmı genel geçer kuralları ortaya koyarken sanat kısmı milletlere, toplumlara has iktisadî kuralları ortaya koyar.

Millî iktisadı iktisat ilminin bakış açısından ele alan Tekin Alp, onu iktisadî gelişimin bir safhası olarak değerlendiriyor. İktisadî hayatı ise üçe ayırıyor: *Aile iktisadı*, *şehir iktisadı* ve *millî iktisat*. Bu ayırım, Tekin Alp'e göre sosyal gelişimin değişik derecelerinde ortaya çıktıkları için aynı zamanda sosyal gelişimin de üç safhasına da işaret eder.¹¹⁴ Bununla birlikte bu üç iktisadî devre gerçekte birbirinden tamamıyla ayrı bulunmaz. Her millette bu üç safhadan birisi aslî, diğeri arzî bir mahiyette mevcut olur. Şehir iktisadı hakim olan milletlerde aile iktisadının izleri bâki kaldığı gibi millî iktisadın hükmettiği milletlerde aile ve şehir iktisadının izlerini görmek mümkündür. Üçüncü safhayı millî iktisadı da Tekin Alp iki devreye ayırmaktadır. Birinci devrede millî üretim millî tüketime tamamıyla denktir ve milleti iktisadî açıdan kendi kendine yetecek bir hâle getirir. İkinci devrede ise ortaya çıkan servet adil olarak milletin bütün fertlerine bolluk ve refah sağlamaya başlar.¹¹⁵

Tekin Alp, yine kendisinin yazı işleri müdürü olduğu *İktisadiyat*'ta Ziya Gökalp tarafından yapılan 'Millî İktisat' tanımının tartışmalara son verdiğini ve kendisinin de bu tanıma aynen kabul ettiğini belirtmektedir. Buna göre

---

vermiş ve *Türk Yurdu*'nda ekonomiye dair yazılar yazmıştır. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001, s.374.

¹¹² Tekin Alp, “Millet Nedir? Millî İktisat Nereden İbaretir?”, *İktisadiyat Mecmuası*, Cilt I, Sayı7, 1916 (1332), s.1.

¹¹³ Tekin Alp, “İttihat ve Terakki Fırkası'nın İktisadî Faaliyeti”, *İktisadiyat Mecmuası*, Cilt I, Sayı 30, 1916 (1332), s.1-2.

¹¹⁴ Tekin Alp, “Millet Nedir?..”, s.1.

¹¹⁵ Tekin Alp, agm., s.3; Bu görüş Tekin Alp'in kendisinin ortaya attığı orijinal bir görüş değildir. Nitekim bir çok konuda etkilendiği Ziya Gökalp'de bu üçlü yapıyı Büchner'den almış ve yine millî iktisat devrini iki devrede incelemişlerdir. Toprak, agm., s.743.

..umumî bir mahiyeti haiz olan bir ilm-i iktisatla, fert, aile, cemaat iktisatları bir merkez-i vahdet etrafında toplanılamaz. Bunları toplamak için millet denilen rabıtaya ihtiyacı kat'i vardır. Ferd, aile ve cemaat iktisatları millet denilen amil sayesinde yekdiğeriyle tesanüd etmezse hiçbir vakit mühim bir kuvve-i iktisadiye vücuda gelmez, ferdler, aileler, cemaatler birbirinden ayrı olarak ve binaenaleyh takâtsiz, kuvvetsiz bir halde yaşamaya mahkum olurlar. Halbuki millet denilen amil ve rabıtayla vücuda gelen tesanüd sayesinde servet ve istihsalatı arttırmaya, harice karşı mukavemeti teşdid etmeye medar olan toplu bir kuvvet peyda olur. Millet amil ve rabıtası her yerde bir değildir. Seciye-yi milliyeye göre Fransızlarda başka, Almanlarda başka, İngilizlerde başka, Türklerde büsbütün başka tesirler vücuda getirir. Binaenaleyh iktisat her yerde bir değil, her milletin kendine mahsus bir millî iktisadı vardır ki toprağın, iklimin, ahalinin ve sair avamil ve anasır-ı mahsusanın tesiratına tabidir.¹¹⁶

Ziya Gökalp'in tanımını ve açıklamasını yaptığı, Tekin Alp'in de buna aynen katıldığı bu millî iktisat tanımında esas itibariyle üzerinde durulan nokta iktisat ilminin genel kurallarının her toplumda, her zümrede, her cemaatte gerçekleştirilemeyeceği, bu unsurların birleşip kendine has bir iktisat oluşturmalarının ancak millet çatısı altında olacağı ve bunun ortaya daha güçlü ve adına millî iktisat denilen bir olgu çıkaracağıdır. Bu noktada Tekin Alp'in ve daha önce değindiğimiz Ziya Gökalp'in gayeleri o gün için dünyada geçerli olan iktisadın ki bu liberalizmdir, İngiliz millî iktisadı olduğu ve bunun her toplum için olduğu gibi Türk toplumu için geçerli olmayacağını anlaşılmıştır.

Nitekim Tekin Alp, millî iktisadın o güne kadar uygulanmaya çalışılan *serbest siyaset* ile yani liberalizm ile asla uyuşamayacağını düşünmektedir. Ona göre millî iktisat, serbest iktisadî siyasetle asla uyuşamaz ve bir arada düşünülemezdi. Çünkü asırlarca iktisadî açıdan esaret altında yaşamış olan ve kendisinden iktisadî açıdan kat kat güçlü devletlerle birlikte yaşamakta bulunan bir millette hürriyet ve *serbestî mesleğini* yani liberalizmi tatbik etmek o milleti sonsuza dek esaret altında kalmaya mahkûm etmek demektir. Tekin Alp'e göre millet iktisadî alanda ilerlemek için ikaz edilmeye, maddî ve manevî himayeye muhtaçtır. Bu vazife de yani himaye etme görevi de hükûmete düşmektedir. Ancak bu liberalizmin tamamen ortadan kaldırılması anlamına gelmemelidir. Bazen hükûmet müdahalesi belirlenirken aşırıya kaçılıyor ve ferdî girişimlerle ortaya çıkabilecek olan ilerleme ya gerçekleşmiyor ya da zarar görüyordu. Bu yüzden liberalizme karşı bir duruş sergilerken devlet müdahalesinin de sınırları iyi belirlenmeliydi.¹¹⁷

Tekin Alp, millî iktisadın tanımını, faydasını ve gerekliliğini ortaya koyduktan sonra böyle bir iktisadî yapının ortaya çıkması için gerekli olan

¹¹⁶ Tekin Alp, "İttihad ve Terakki Fırkası'nın", s.1.

¹¹⁷ Tekin Alp, "İstikbâl-i İktisadımız", *İktisadiyat Mecmuası*, Cilt I, Sayı 42, 1917 (1332), s.1-2.

unsurlar üzerinde de duruyordu. Bu aynı zamanda milli iktisadın gerekleri yani nasıl vücuda getirileceği sorusuna cevap denemesiydi.

Tekin Alp'in 'İçtimâî Siyaset' Modeli: Solidarizm

Solidarizm, 19. yüzyıl ekonomist ve sosyalist öğretilerinin toplumsal sorunu saptamalarına rağmen buna karşı tutarlı bir çözüm getiremediklerini ileri sürer. Ekonomistler, çabanın bireyi yükselttiğini, onu güçlü kıldığını, rekabetin bir ayıklama ve ilerleme unsuru olduğunu vurgularlar; ancak "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" düsturu ile adaleti yadsırlar. Kollektivistler ise salt maddî kaygılarla adalete arka çıkarlar, toplumu mutluluğu paylaşacak bir güç olarak görürler; insanın tek varlık nedeni özgürlüğünü yitirmesine yol açacak sözde bir adalet sitesini otoriter yöntemlerle kurmaya kalkışır. Solidarizm her iki öğretinin sakıncalarını gidererek adalette özgürlüğü aynı potada bağdaştıracak, liberalizm ile sosyalizmi uzlaştıracak bir çözüm peşindedir. Diğer bir deyişle teşebbüs serbestiyesi ve mülkiyetin dokunulmazlığına gölge düşürmeksizin liberalizm ile sosyalizm arası bir "orta yol" arar. Solidarizm ekonomide devlet müdahaleciliğini öneren, çalışanları ve güçsüzleri gözetten, sosyal mevzuatı gündemine alan, toplumsal yaşamda sınıf çatışmasının gereksizliğine inanan, çelişkiden arınmış, uzlaşma esasına dayalı organik dayanışmayı (*tesanüd*) benimseyen, laik eğitimi savunan, barışçı, uzlaşmacı bir öğretilerdir.¹¹⁸

Meşrutiyet toplumbiliminin en gözde sözcükleri 'tesanüd' ve 'tesanütçülük' idi. Bu sözcükler Türkçeye Fransızca'dan geçerek; 'solidarite' ve 'solidarisme' sözcüklerinin karşılıklarıdır. Bu sözcük ikilisinden 'solidarisme', Türkçe'de ilk karşılığı *meslek-i tesanüd*'tür. Ekonomi-politik terimi kullanan ve üreten aydınlar, dolayısıyla taraftarları Meşrutiyetin başlarında ortaya çıkacaksa da 1. Dünya Savaşı yıllarında mecmuaların "içtimaiyat" sütunlarını kaplayacaktır.¹¹⁹

Esas itibarıyla Durheim sosyolojisinin Osmanlı-Türk sahasına taşıyan Gökalp'in gündeme getirdiği Solidarist öğretisi Fransız toplumbiliminden esinlenir. Kavramı Durkheim baş tacı etmiştir. Meşrutiyetin ilk yıllarında, 'ilm-i içtimâî' yapmaya çalışan Osmanlı aydını bu disiplini de Fransa'dan ithal edecekti. Bu arada Alman sosyal demokrat fikir hareketinin ilk etkileri de Osmanlı aydın çevresinde görülmeye başlayacaktır. Gökalp'e göre solidarizm kendi kavram karşılığı ile 'içtimâî halkçılık'tır. Siyasal demokrasinin, siyasal düzeyde gerçekleştirdiğini iktisadî alanda uygulamaya çalışır. Diğer bir deyişle solidarizmde iktisadî sınıfların kaldırılması amaçlanır. Gökalp, bireycilikle toplumculuk arasında çelişki olmadığını ileri sürer. Bireycilikle toplumculuğu uzlaştıracak, her ikisini de aynı potada eriten yeni bir öğretilerde tesanütçülükte

¹¹⁸ Zafer Toprak, "Osmanlı Toplumbiliminin Doğuşu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.314.

¹¹⁹ Toprak, agm., s.311.

karar kılar. Solidarizm Gökalp'e göre Türk hukukunun doğasında vardır. Bu nedenle tesanütçülük "millî bir meslek"tir. Bireyciler salt bireysel ya da özel mülkiyeti, toplumcular ise toplumsal mülkiyeti benimserken, tesanütçüler her iki mülkiyet ilişkisini de gündeme almışlardır.¹²⁰

Gökalp'in ortaya koyduğu solidarizm aynı zamanda sosyal devlete yönelik ögeler içerir. Liberal ya da jandarma devlet Gökalp için yetersizdir. Devlet toplumsal hayata katılmalı, düzenleyici, yönlendirici işlevler üstlenmelidir. Gökalp'in deyiimiyle *ferdîlik* ile *ictimâcilik* telif edilmeli *ferdî mülkiyet* ile *ictimâ mülkiyet* birlikte ele alınmalıdır. Bu bağlamda kişi özgürlüğüyle toplumsal adalete eşit ağırlık tanımak gereklidir.¹²¹. Sosyalizm, ona göre bir sosyal kalkınma (*ictimâ siyasat*) modeli olarak ele alınmalıdır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında toplumbilim ile ilgili yazılara geniş yer veren İttihatçıların yarı resmi yayın organı *Yeni Mecmua* solidarizm meselesine de hemen hemen her yazısında yer verir. Solidarizm, toplumbilimin Osmanlı için çizdiği yörüngedir. Bu yazılar Meşrutiyet yıllarında toplumbilime atfedilen önemin somut kanıtlardır. Dergi yazarları arasında Ziya Gökalp, Necmettin Sâdık, Ahmet Mithat, Halim Sabit, Ahmet Emin ve Mehmet Zekeriyâ gibi isimlerin yanında Tekin Alp de bulunmaktaydı. Ancak solidarizmin Osmanlı'ya özgü kuramsal çerçevesi büyük ölçüde Ziya Gökalp ve Tekin Alp tarafından çizilmiştir.¹²² Nitekim Zafer Toprak'a göre de *İctimâî Siyaset* ilk kez Tekin Alp'in yazılarıyla geniş yankı uyandırmıştır.¹²³ Tekin Alp bu konuda özellikle olan *Yeni Mecmua*'da on iki kez *Tesanütçülük* başlığını kullanmıştır.

Tekin Alp, Meşrutiyetin ilânından 1918'e kadar gelişmeye başlayan milli uyanışın çeşitli aşamalardan geçtiğini düşünmektedir. Ona göre bunun siyasî safhası olan meşrutiyetten birkaç sene sonra meşrutiyeti doğuran ortam içerisinde kültürel uyanış meydana gelmiş ve son olarak da iktisadî uyanış tecelli etmiştir ve bu safhalar hızla gelişmektedir. Ancak Tekin Alp, intibahı millinin en son gelişim aşaması olan 'ictimâ intibah'a yani sosyal bir uyanışa henüz hiçbir adım atılmadığını düşünmektedir. Halbuki ona göre ictimâ intibah olmazsa ne siyasî, ne kültürel ne de 'iktisadî intibâh' ile hedeflenen amaçlara ulaşılabildi.¹²⁴ Dünyanın her tarafında milliyetçilik her millete mahsus muhtelif müsterek duygulardan doğmakla beraber takip edilen maksat ve gaye her yerde bir değildir. Milletın şân ve şerefını, refah ve saadetini temin etmek bu gayeye ulaşmak için milletler çeşitli yollardan gidebilirler. Aynı hedefi takip eden medenî milletler başka başka yollardan gittikleri halde hepsi şunu görmüşlerdir

¹²⁰ Zafer Toprak, "Osmanlı Devleti'nde Korporatif Dünya Görüşü: Meslekçilik", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s.378.

¹²¹ Toprak, agm., s.378.

¹²² Toprak, "Osmanlı Toplumbiliminin..." s.313.

¹²³ Zafer Toprak, "Osmanlı Devleti'nde Korporatif Dünya Görüşü: Meslekçilik", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s.378.

¹²⁴ Tekin Alp, "Tesanütçülük-Solidarizm", *Yeni Mecmua*, Cilt I, Sayı 29, 1918 (1334), s.517.

ki bu sosyal uyanış gerçekleştirilmeden milletin şan ve şerefi, refah ve saadeti asla vücut bulamaz¹²⁵. Buradan anlaşılacağı üzere Tekin Alp, sosyal gelişimi bir milletin bir toplumun gelişimi için olmazsa olmaz olarak göstermektedir.

20. yüzyıl başlarında artık devlet ve fert anlayışları önemini kaybetmiş bunların yerini toplum almıştı. O hâlde Osmanlı da sosyal uyanışın yolunu toplumda aramalıydı. II. Meşrutiyet döneminde ortaya atılan kurtuluş yolları konusunda Avrupa'da "uyanık" son millet olarak gördüğü Türklerin Avrupa'nın tecrübesinden faydalanabileceklerini; bu noktada ise sosyalizm mi yoksa kapitalizm mi sorusuna verecekleri cevabın yine Avrupa'da ortaya çıkan ve üçüncü bir yol olan solidarizmin olması gerektiğini savunmaktadır. Zira Avrupa daha önce uzun deneyimler sonucu nasyonalizm ile sosyalizm arasında her iki cereyanın olumlu yanlarını içeren olumsuz yönlerini dışlayan üçüncü bir yolda karar kılmışlardır.¹²⁶

Tekin Alp'e göre bu üçüncü yol aslında bir mecburiyetin sonucuydu. Çünkü devlet ve fert anlayışları esastan sarsılınca doğal olarak toplum hayatı ile ilgili yeni görüşler ortaya çıkmaya başladı ve artık toplum hayatında devlet ile fert arasındaki ilişki değil; devlet ve fert ile bunların üstünde bulunan zümrelerin birbirine karşı vaziyetleri söz konusu olmaya başladı. İşte bu durumu ele alan bilim dalına Almanlar tarafından *ictimai siyaset* demektedir. İctimai siyaset tesanütçülüğün özel bir şekliydi. Bu bilim alanı bir süre kuramsalda kalsa da kapitalizmin iktisadi usullerinin sosyal sınıflar arasındaki farkları güçlendirmesi ve diğer taraftan sosyalizmin bazı sosyal sınıfları uyandırmasına bir tepki olarak ortaya çıktı.¹²⁷ Tekin Alp'in ifadesiyle her iki ekonomi-politikin toplumsal seviyede ortaya çıkardığı problemlere karşı orta yol formülüydü. Onun deyişle kapitalizm ve sosyalizm "baba-ana vazifesi" görerek ictimai siyaseti doğurmuştu.¹²⁸ İctimai siyasetin gayesi ve düsturu neydi? Tekin Alp, buna verilebilecek cevapların çok çeşitli olduğunu ve kesin bir cevabın olmadığını vurgulamakla birlikte, bu siyasetin en belirgin özelliğinin o güne kadar siyasi ve toplumsal hayatta hüküm sürmüş olan devlet ve fert nazariyelerini bir kenara bırakarak toplumu, toplumun durumunu ve refahını esas alarak hareket etmesini gösterir. İctimai siyasetin uygulanabilirliği konusunda ise tüm toplumları kapsayacak bir ictimai siyaset düsturu olmadığını ancak her yerde ve her zaman geçerli olabilecek nazari gayelerinin-millî (kültür) farklılıkları dikkate alarak bulunduğunu belirtmektedir.¹²⁹

Öte yandan halkçıların "halk maarifetiyle halk için" parolasına karşılık ictimai siyasetin başlıca düsturu "toplum maarifetiyle toplum için" cümlesiyle

¹²⁵ Aynı yer.

¹²⁶ Tekin Alp, "Tesanütçülük-Solidarizm.." s.518.

¹²⁷ Tekin Alp, "İctimai Siyaset-2", *Yeni Mecmua*, Cilt I, Sayı 28, 1918 (1334), s.22.

¹²⁸ Tekin Alp, agm., s.23.

¹²⁹ Tekin Alp, "İctimai Siyaset-3", *Yeni Mecmua*, Cilt I, Sayı 30, 1918 (1334) s.61.

özetlenmektedir. Bu düstur sosyalizminden ilhamını almıştır. Öyle ki Tekin Alp, içtimaî siyasetin sosyalizmle temel farkını açıklama ihtiyacı da duymuştur. Sosyalizm ferdi mülkiyeti ortadan kaldırıp her şeyi devlete irca etmekle iktisadî ve sosyal hayatı tekdüze bir hâle getirmek, yine insanlar arasındaki farkları tasfiye ederek tek düze fertlerden oluşan bir toplum yaratmak istemektedir. Halbuki Tekin Alp'e göre toplum *kendine mahsus nazariyeye, tarz-ı hayata*, amele sahip fertlerden oluşan *çimre* demektir. Tekdüze bir halk kitlesi toplum değildir. İçtimaî siyaset ise ferdi özellikleri toplum vasıtasıyla toplumun hizmetine sunmak gerekliliği üzerine biçimlenir. Toplum içinde gerek serbest teşkilâtlar ve gerek hükümet aracılığıyla yapılanarak bu gayeye doğru yürür.¹³⁰

Tekin Alp buna ek olarak 'içtimaî tesanütçüler'in ne fertçiler gibi özel mülkiyeti mutlak olarak tanıdıklarını; ne de sosyalistler gibi bütün tasarrufu topluma verdiklerini belirtirken solidarizmde fert girişimini dışlamayarak özel sermayeye de karşı değildir. Sermaye gelişir ancak bunun vergisi alınır ve bununla aşağı sınıfların ihtiyaçları karşılanır.¹³¹ Bu gayeleri gerçekleştirmek için içtimaî siyaset geçerli olan hukuk ve toplum düzeninde bir inklâbı gerekli görmez ancak aksama ve çarpıklık olduğu takdirde (düzen için) doğal akışa müdahale eder. Müdahale ile ferdin iktisadî faaliyetine sınırlama gelebilir. Nitekim ferde verilen özgürlükler sonucu toplumun düzeni bozulursa ve çeşitli sosyal sınıflar ve tabakalar arasında doğal akış sonucu derin uçurumlar oluşursa devlet o dakika müdahale etmeli ve bu uçurumlar arasında köprüler kurarak toplum içinde düzeni muhafazaya çalışmalıdır.¹³²

Sonuç

Tekin Alp, Meşrutiyet döneminde sırasıyla Osmanlılık, Türkçülük ve Yeni Osmanlılık fikir hareketleri içerisinde ve millî iktisat anlayışının inşa sürecinde aktif olarak rol almıştır. Onun siyaset ve iktisat üzerine fikir tartışmaları içerisinde ortaya koydukları kendisini bu dönemde önemli bir figür hâline getirmiştir. Ancak bu süreçte en dikkat çekici husus, Tekin Alp'in değişken düşünce ve fikir yapısıdır. Meşrutiyetin ilk yıllarında Dünya Siyonist Kongresi'nde Osmanlılığı savunacak kadar iyi bir Osmanlı vatandaşıyken daha sonra ateşli bir Türkçü olarak karşımıza çıkmaktadır. Mütareke dönemi ile birlikte yani Türkçülüğün gözden düştüğü bir dönemde ise yeniden Osmanlılık fikirleri üzerinde durmuştur. Ancak şu görülmektedir ki ne olursa olsun Tekin Alp, iktidarla hiçbir dönem ters düşmemiş, hakim ideolojinin ya da düşüncenin savunucusu olmuştur. Onun düşüncesi yapısındaki bu değişikliğin, kırılmanın ve bazen eklektizmin nedenleri hakkında değişik fikirler ortaya

¹³⁰ Tekin Alp, agm., s.62.

¹³¹ Tekin Alp, "Tesanütçülük-Solidarizm", s.518.

¹³² Tekin Alp, "İçtimaî Siyaset-3..", s.62.

atılabilir. Bu eklektizm pragmatik bir nedene bağlanabilir. Kökeni belirleyici olabilir, aidiyetiyle Osmanlı Musevi cemaati Rumlar ve Ermenilerle özellikle iktisadi sahada rekabet hâlinindedir. Tekin Alp'in iktidarla sürekli aynı görüşleri paylaşması kendi ve cemaati için bir çıkar ilişkisi olarak da yorumlanabilir. Öte yandan Tekin Alp'in daha eğitim hayatından başlayarak Musevi oluş ekseninden de içinde yaşadığı yapıyla entegrasyon yanlısı bir süreç izlediği göz önüne alınırsa Musevi cemaatinin mutlak entegrasyonunu sağlamaya yönelik bir tavır olarak da nitelenebilir. Yani asıl amacının iyi bir Osmanlı vatandaşı yaratmak olduğu iddia edilebilir. Nitekim meşrutiyet döneminde gösterdiği bu tavrı Cumhuriyet döneminde de devam ettirecektir. Osmanlı'nın yerini Türk alacaktır.

Bir diğer dikkate değer nokta Tekin Alp'in Meşrutiyet dönemi Osmanlı aydınının kafa karışıklığını ve gel-gitlerini en güzel şekilde yansıtan bir portre çizmesidir. "Bu devlet nasıl kurtulur?" sorusuna verilen cevaplar her aydın grubuna ve döneme göre değişebilmekteydi.. Tekin Alp'i farklı kılan onun mensup olduğu kimlikle fikir hayatındaki bu dönüşümlerin biraz daha keskin olmasıdır. Öyleyse Tekin Alp'i Meşrutiyet döneminde ortaya koyduğu fikirlerin geçerliliği ile değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Kaynaklar

TEKİN ALP KÜLLİYATI:

- (Moiz Kohen ismiyle) *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler?, Büyük Türkçülerin En Meşhur Mütalaatı* (1330) Türk Yurdu Kütüphanesi, Kader Matbaası, İstanbul.
- İstikbâl-i İktisadımız (1332/1917) *İktisadiyat Mecmuası*, Cilt I, Sayı 42.
- İttihat ve Terakki Fırkası'nın İktisadî Faaliyeti (1332/1916) *İktisadiyat Mecmuası*, Cilt I, Sayı 30.
- Millet Nedir? Millî İktisat Nereden İbarettir? (1332/1916) *İktisadiyat Mecmuası*, Cilt I, Sayı 7.
- P.Risal. (1328) Türkler Bir Ruh-ı Millî Arıyorlar, *Türk Yurdu* Cilt II, Sayı 21, 656-661; Cilt II, Sayı 22, 684-690; Cilt II, Sayı 23, 725-757; Risal (1329) Cilt III, Sayı 1, 12-15; Cilt III, Sayı 2, 56-62; Cilt III, Sayı 3, 77-83; Cilt III, Sayı 4, 105-111
- Tesanütçülük-Solidarizm (1334/1918) *Yeni Mecmua*, Cilt I, Sayı 29.
- The Turkish and Pan-Turkish Ideal* (1917) War Staff Intelligence Division, London.
- Türkleştirme* (1928) İstanbul.
- Yeni Osmanlılık (1919) *Büyük Mecmua*, Cilt I, Sayı 1, Sayı 2.
- İçtimâî Siyaset-2 (1918) *Yeni Mecmua*, Cilt I, Sayı .29.
- İçtimâî Siyaset-3 (1918) *Yeni Mecmua*, Cilt I, Sayı 30.
- BORATAV, Korkut (2005) *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2002*, İmge Yayınları, Ankara.
- ESİN, Emel (1971) Kayıplar: Ahmet Ferit Tek, *Türk Kültürü*, Yıl 10, Sayı 110.
- AHMAD, Feroz (1999) *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri (1946) *Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihiçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, İstanbul.

- KARPAT, Kemal (2005) Tarihsel Süreklilik, Kimlik Değişimi ya da Yenilikçi, Müslüman, Osmanlı ve Türk Olmak, *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KODAMAN, Bayram (2002) II. Meşrutiyet Dönemi, *Türkler*, C.XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 166-181.
- KOLOĞLU, Orhan (2000) *Aydınlarımızın Bunalım Yılı 1918*, Boyut Kitapları, İstanbul.
- LANDAU, Jacob M. (1996) *Tekinalp; Bir Türk Yurtseveri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- LANDAU, Jacob M. (1981) *Pan Turkeizm In Turkey, A Study of Irredantism*, C.Hurst&Co Punisher, London.
- LANDAU, Jacob M. (1995) Tekinalp; Yaşamı ve Bibliyografyası, *Müteferrika*, Sayı 6.
- LANDAU, Jacob M. (1988) Tekin Alp; Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Devrinde Bir Aydın, *IX. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- RODRIGUE, Aron (1997) *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, Çev. İbrahim YILDIZ, Ayraç Yayınları, Ankara.
- TÜTENGİL, Cavit Orhan (1962) Munis Tekinalp'in Yazı ve Fikir Hayatı İle İlgili Bir Belge, *Yeni Yayınlar*, Cilt VII, Sayı 4, 133-134.
- TÜTENGİL, Cavit Orhan (1962) Munis Tekinalp'le İlgili İkinci Bir Belge, *Yeni Yayınlar*, Cilt VII, Sayı 6, 210-211.
- TOYNBEE, Arnold, *Turkey: A Past and a Future*, The Project Gutenberg eBook, <http://www.gutenberg.org/files/10145/10145.txt>.
- TOPRAK, Zafer (1982) *Türkiye'de Millî İktisat 1908-1918*, İstanbul.
- TOPRAK, Zafer (1986) Osmanlı Devleti'nde Korporatif Dünya Görüşü: Meslekçilik, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 3721-381.
- TOPRAK, Zafer (1989) II. Meşrutiyet'in Fikir Dergileri, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 126-132.
- TOPRAK, Zafer (1992) Millî İktisat, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 740-747.
- TOPRAK, Zafer (2004) Osmanlı Toplumbiliminin Doğuşu, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 310-327.
- TUNAYA, Tanık Zafer (1998), *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Türk Yurdu* (1330) 27 Teşrin-i Sani, Cilt VI, Sayı 16; 19 Şubat, Cilt VII, Sayı 6.
- YUMUL, Arus, Rifat N. BALI (2004) Ermeni ve Yahudi Cemaatlerinde Siyasal Düşünceler, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ZÜRCHER, Eric Jan (2003) *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- <http://www.imprescriptible.fr/documents/pinon/> (2006).